

Christiern II.s Stockholmsfærd 1518

RETSKRAV OG UNIONSBRUD I DE DANSK-SVENSKES FORHANDLINGER I EFTERÅRET 1518

AF

JØRGEN ERIK THAARUP

Introduktion

Bag Christiern II.s endelige erobring af Sverige 1520 (for at få sit retskrav på Sverige opfyldt) ligger en lang række mislykkede forhandlinger og et par forsøg på med magt at undertvinge Sverige. Både i sommeren 1517 og 1518 søgte han at erobre Sverige med militære magtmidler efter forhandlingsvejens blokering ved Halmstadmødet februar 1517. Efter slaget ved Brännkyrka i slutningen af juli 1518 indledes i august samme år forhandlinger, der resulterede i en stilstandsakt 12. september 1518. Kongen opsagde stilstanden og tog — på trods af givet lejde — 6 prominente svenske gidsler med til Danmark som fanger. Disse stilstandsforhandlinger vil i det følgende blive gjort til genstand for undersøgelse med særligt henblik på Christiern II.s retskrav på Sverige.

Siden C. F. Allen har ingen dansk forsker behandlet krigsbegivenhederne sommeren 1518 og de efterfølgende forhandlinger.¹ Christiern II må ophæve belejringen af Stockholm af 3 grunde: Stærk uro i hæren, mangel på fødemidler og mangel på krudt. Kongen får ikke meget ud af stilstanden, som han bryder og tager 6 højtstående svenskere med til Danmark som fanger.

Fra svensk side har Gottfrid Carlsson beskæftiget sig med krigen og de efterfølgende forhandlinger.² Sten Sture vinder en så afgørende sejr, at han kan sende størstedelen af sin bondehær hjem efter slaget. Kongen på sin side har ikke andet valg end ophæve belejringen af Stockholm straks. Traktaten tilslutter sig fuldt ud de svenske forslag, når der ses bort fra bestemmelsen om, at den pavelege legat Johannes Arcimbold og de vendiske stæder skulle være tilstede under det møde i Nyvarberg, som traktaten fastsætter som mæglere i overensstemmelse med Christiern II.s ønsker.³ I nyere svensk forskning har R. Stensson været gan-

¹ C. F. Allen, *De tre nordiske Rigers Historie under Hans, Christian den Anden, Frederik den Første, Gustav Vasa, Grevefeiden 1497–1536*. Kjøbenhavn. 1865, s. 506 ff. (herefter Allen).

² G. Carlsson, *Hemming Gadh. En Statsman och prelat från Sturetiden*. Uppsala. 1915, s. 291 ff. (herefter Carlsson).

³ *Sst.*, s. 295.

ske kort inde på Christiern II.s sommertogt til Stockholm 1518, men bygger i vid udstrækning på Gottfrid Carlsson.⁴ Greta Wieselgren omtaler forhandlingerne 1518 i forbindelse med den pavelige legat Johannes Arcimbolds sending til Norden.⁵ For Christiern II gjaldt det om at få øjeblikkelige fordele for at vinde tid til hærens redning. Derimod er det mærkeligt, at Sten Sture ikke var i stand til at udnytte sejren bedre (man imødekommer tildels de danske krav).⁶ Endelig har Lars Sjödin forsøgt at rekonstruere begivenhedsforløbet i forbindelse med gidseltagningen navnlig støttet på Peder Swarts krønike.⁷

Da forhandlingerne 1518 kun er behandlet i begrænset omfang og ret isoleret kræver undersøgelsen, at de anskues på baggrund af tidligere stilstandsforhandlinger med særligt henblik på Christiern II.s retskrav på Sverige og som led i henholdsvis kongens og Sten Stures overordnede unionspolitik. Eftersom kildematerialet til belysning af forhandlingerne foran Stockholm 1518 næsten udelukkende består af dokumentarisk materiale,⁸ mens intet internt brevmateriale foreligger, vil det være af væsentlig værdi, at parternes (først og fremmest Christiern II.s og Sten Stures og i anden række rigsrådernes) holdning til unionen i almindelighed og til unionskongens retskrav i særdeleshed på forhånd fastslås i store træk.

Baggrunden for Christiern II.s retskrav på Sveriges krone går helt tilbage til arrangementerne 1497—99 ved kong Hans' »indtagelse« i riget 1497. I et hyldningsbrev 18/10 1497 har Sveriges rigsråd sammen med landets øvrige indbyggere »anammatt høgboeren første herre Hanes, Danmarckes, Norges etc. konung, waar kærste naduge herre, føre fulmectig herra ok konung ower Sueriges riche efftir Calmarne recess«. ⁹ Udover denne helt grundlæggende forpligtelse til at »indtage« kong Hans på recessens vilkår indvilgede det svenske råd 5/12 1497 i at »indtage koningh Hansses etc. elzstæ søn her Christiern etc. foræ herre oc koning ower alth Sueriges riigæ efftir forscreffne hans nades kære herræ faders død«. ¹⁰ Den 22. juni 1499 valgte det svenske råd sammen med repræsentanter for stænderne da Christiern II til sin faders efterfølger, »til herre oc konung ower Sueriges rike effter hans kære faders wor nadige herres koning Hanes død, oc ther paa haffluer wor kære nadige herre førwandlet all slotzloffuen til war wnges heres hand«. ¹¹ Kong Hans havde således ikke kun fået valgt sin søn til efterfølger, men havde tillige forpligtet det svenske rigsråd til at holde de meget vigtige slots-

⁴ R. Stensson, Peder Jakobsson Sunnanväder och maktkampen i Sverige 1504—1527. Upps. 1947, s. 215 med note 5 og 8 og s. 216 med note 3 (herefter Stensson).

⁵ G. Wieselgren, Sten Sture d.y. och Gustav Trolle. Lund 1949, s. 245 ff. (herefter Wieselgren).

⁶ Sst., s. 246—47.

⁷ L. Sjödin, Gustav Vasas barndoms- och ungdomstid. Historiska studier tillägnade Sven Tunberg. Upps. 1942, s. 251 ff. Om gidseltagningen se nedenfor s. 27 og note 144.

⁸ En kildegruppe, der belyser de indledende forhandlinger efter slaget ved Brännkyrka, er trykt i Handlingar till Sten Sture d.Y.'s Historia 1515—1518. Historiska Handlingar, utg. S. Tunberg, 28:2, Sthlm. 1931, s. 93 ff. (herefter HH). Selve stilstandstraktaten og de proklamationer, hvori Christiern II opsiges stilstanden, er trykt i Sveriges traktater med främmande makter, utg. av O. S. Rydberg, III. Sthlm. 1895, s. 590 ff. (herefter ST).

⁹ ST III, s. 461.

¹⁰ Sst. III, s. 468—69.

¹¹ Sst. III, s. 485.

love til Christierns hånd, når han selv døde, men med pligt til at styre Sverige »wnder Sueriges lag oc rætt oc gode gamle sedwenior, priuilegier oc Calmarne recess«,¹² dvs. i overensstemmelse med Kalmarrecessens (1483) overvejende »råds-konstitutionelle« forfatningsprogram.

Ifølge dette højaristokratiske forfatningsprogram tilhører besiddelses- og rådhedsretten over et valgrige rigets indbyggere eller de råder, der repræsenterer rigets indbyggere. Under tronvakance udarbejder råder og indbyggere de retningslinjer, efter hvilke den nye konge skal regere. Kongens funktion indskrænker sig til en dømmende og administrerende samt forvaltning af krongodset; råder og indbyggere bør derimod for næsten enhver pris hindre, at riget forvandles til et arvemonarki.¹³ I tråd med det »råds-konstitutionelle« forfatningsprogram foreskriver flere af de senunielle recesser, at rigets slotslove under tronvakance skal holdes til rigsrådets hånd.¹⁴ 1497–99-arrangementerne rummer således to væsentlige indrømmelser til kongemagten: Accepten *vivente rege* af Christiern II som kong Hans' efterfølger og vedtagelsen i forbindelse med slotslovene (hvilket var afgørende for den faktiske magtstilling i landet).

»Rådskonstitutionalismens« modsætning var omkring 1500 den ekspanderende kongemagt. Kongen udvider sin magt gennem det kongelige kancelli, og centraliseringen medfører, at rigsrådets kontrolmyndighed sættes ud af kraft, ligesom rigets øverste embeder ikke besættes. Da rigsrådet ikke besidder noget selvstændigt administrativt organ, henføres flere og flere politiske og administrative beslutninger til kongen selv og sættes i kraft gennem det kongelige kancelli.¹⁵ Ligesom unionskongen søgte Svante Nilsson og i særlig grad Sten Sture d.y. at centralisere magten og bragte sig bl. a. derved i modsætningforhold til den »råds-konstitutionelle« fløj af rådet. Sten Sture d.y. overtog efter sit rigsforstandervalg 1512 alle faderens fadebursslottet og indsatte loyale fogder på disse. Endvidere søgte han behændigt at inddrage »folkemenighederne« i den politiske beslutningsproces på rigsrådets bekostning.¹⁶

Årtiet fra vedtagelsen af 1497–99-arrangementerne til Københavnsfreden 1509 præges af flere unionsbrud og — modsætningsvis — af en lang række fredsmøder,¹⁷

¹² Sst. III, s. 485.

¹³ Med direkte henvisning til den italienske statsteoretiker Bartolo da Sassoferato (død 1357) og med udgangspunkt i dennes folkesuverænitetstanker har formentlig ærkebiskop Birger Gunnarsen på nordisk grund — i en valgforskrift — skitseret et 'råds-konstitutionelt' forfatningsprogram (vistnok i forbindelse med kongevalgforhandlingerne 1513); E. Ladewig Petersen, Omkring herredagsmødet i København 1533. Kirkehistoriske samlinger, Kbh. 1972, s. 33–37.

¹⁴ I Halmstadrecessen 1483 (kong Hans' danske og norske håndfæstning) hedder det, at kongen skal overgive slotslovene »till for^o ware two rigens handz hand igen nar oss forstackit worder. Skeer thet swo, at nagher Slotzlow anderledes forantwordes, tha skall thet engen nacht haffue«. Diplomatarium Norvegicum XIII, udg. C. R. Unger og H. J. Huitfeldt-Kaas. Chria. 1891, s. 120 (herefter DN).

¹⁵ E. Ladewig Petersen, Monarchy and Aristocracy in Norway in the Period around 1500. Medieval Scandinavia VII, Odense 1974, s. 129.

¹⁶ G. T. Westin, Riksföreståndaren och makten. Lund 1957, s. 511 ff. (herefter Westin).

¹⁷ Her skal blot nævnes unionsbruddet 1501, da en række norske og svenske stormænd op-siger deres troskab til kongen; jvfr. E. Ladewig Petersen, anf. arb., s. 132 ff. og Kalmardom-

som dog efterhånden udmøntede tre alternativer for svenskerne: (1) »Indtagelse« af kong Hans som svensk konge, (2) eller dennes søn, (3) eller en tributbetaling (til kongen og dronningen). Tanken om en tributbetaling dukker første gang op i et par udaterede svenske instruktioner (vistnok 1505–06) i forbindelse med, hvorledes man skulle forholde sig fra svensk side, når kravet om »indtagelse« af kongen eller dennes søn ville blive stillet fra dansk side eller i det mindste kravet om en »vederkännelse«.¹⁸

Københavnsfreden 17. august 1509 bestemmer, at svenskerne skal betale kong Hans en årlig rente af 12.000 mark og dronning Kristine en årlig sum af 1.000 mark, indtil det svenske råd afholder et herremøde med kong Hans, det danske og norske rigsråd og »tha ænthen igen indtage hanss nade for fuldmectig herre oc konning offuer alt Sueriges righe ellir hanss nades szønn her Christiern, . . . paa hanss nades vegne«.¹⁹ Såfremt svenskerne valgte at »indtage« prins Christiern, skulle dette ske på »hanss nades vegne«, dvs. at han blot skal optræde som stedfortræder for sin fader, men uden selvstændige beføjelser. Selvom svenskerne vælger at betale den årlige afgift til kong Hans og dronning Kristine, skal de vedblive dermed indtil man »indtager« kong Hans eller hans søn. Konsekvensen er, at man fra svensk side principielt stadig anerkendte kong Hans' krav på den svenske trone; efter traktaten er der blot tale om en udsættelse af den endelige »indtagelse« i riget.

Det svenske råd opnåede på sin side den fordel, at Kalmarrecessen påny anerkendtes. Rådet fik en klemme på Svante Sture derved, at det blot kunne »indtage« eller true med at »indtage« kongen, når det syntes og således tvinge Svante Sture til at træde tilbage eller til at respektere (bøje sig for) rådets ønsker. Intet under da, at Svante Sture søgte at gøre sig fri af aftalen, da den i realiteten indelbar, at han kom under pres ikke alene fra unionskongens side, men også fra »rådskonstitutionalisternes« side. Svante Nilssons protest nedfældes i sammensværgelsesbrevet 2/3 1510, der bekendtgør, at svenskerne (med Svante Sture og electus Hemming Gadh i spidsen) ikke agter at betale den tribut til kong Hans, man fra svensk side var gået ind på ved Københavnsfreden 1509.²⁰ Den årlige tribut fremstår her blot som en éngangsbetaling, og ligeledes forvanskes fredsaftalens betingelser på adskillige andre punkter, hvorimod kongens »indtagelse« fortøner sig. Sammensværgelsesbrevet repræsenterer ensidigt rigsforsanderens synspunkter. Det lykkes således Svante Sture ved bevidst misfortolkning at gøre sig fri af rådets klemme.²¹

Svante Stures død ved årsskiftet 1511/12 gav imidlertid det svenske råds 'kon-

men 1505, hvor en række svenske stormænd dømmes som majestætsforbrydere og oprørere på liv, gods og ære; ST III, nr. 569 a. Om de mange fredsmøder, se Allen I, s. 417 og Westin, s. 247–48 med note 11.

¹⁸ G. Olsson, Sverige och Danmark 1501–1508. Scandia, Lund 1950, s. 61.

¹⁹ ST III, s. 550.

²⁰ Sst. III, s. 576.

²¹ Kong Hans og Christiern reagerer ved at vende tilbage til 1497–99-arrangementerne; Kong Hans t. Sunnerbo herred 10/1 1511 og Christiern (II) t. Ösbo herred 5/2 1511; Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv IV, udg. C. F. Wegener. Kjbh. 1866–70, s. 361–62.

stitutionelle' fløj mulighed for at gennemføre en ændring af forholdet til Danmark. Under ledelse af ærkebiskop Jakob Ulfsson lykkedes det rådets 'konstitutionelle' fløj at gennemføre en tilbagevenden til de rammer, Københavnsfreden havde formuleret.²² En traktat i Malmø i april 1512 foreskrev påny, at svenskerne skulle indtage kong Hans eller dennes søn eller betale årlig tribut. På to afgørende punkter afviger Malmørecessen dog fra Københavnsfreden. Christiern II fremstår her som selvstændigt alternativ, altså ikke blot som repræsentant for kong Hans,²³ hvilket indebærer, at man er villig til at strække tributbetalingen ud over kong Hans' levetid; Malmørecessen rækker således videre end Københavnsfreden ved sine indrømmelser til kongemagten. Den fremstår som en sejr for rådets 'rådskonstitutionelle' fløj, og selvom Sten Sture vælges til rigsforstander nogle måneder senere på rådets vilkår, kan det i yderste fald stadig indstille betalingen af den årlige tribut og 'indtage' kong Hans eller hans søn og derved fremtvinge Sten Stures afgang som rigsforstander.

Inden mødet det følgende år sommeren 1513, da kong Hans eller prins Christiern skulle 'indtages' i overensstemmelse med Malmørecessen, giver Sten Sture flere gange udtryk for, at han vil gøre alt for at få fred med Danmark.²⁴ Fredsmødet i København sommeren 1513 udskød blot spørgsmålet om kongens 'indtagelse'. Ved sammenligning af et lejdebrev fra den 30/5 med ét fra den 8/6 er Christiern II's navn udeladt i det sidste. Det svenske råd har måttet bøje sig så meget for Sten Sture, at man underkendte Christiern II's ret til at optræde som forhandlingspartner.²⁵ Fuldmagten viser også hvilken vej, man har ønsket forhandlingerne skulle tage. Resultatet af fredsmødet 1513 blev, at man fra svensk side fortsat anerkendte indholdet af Malmørecessen, og at man skulle mødes i København sommeren 1515 for »ath fuldgjøre then recess siistes vti Malmø giort wort och scwllle then och tha fuldtgjöra«. ²⁶ På dette møde viser det sig, at de svenske forhandlere blot har tilladelse til at bringe et delspørgsmål på bane: På trods af at man kendte Christiern II.s negative holdning fra året før om at tage delspørgsmålet om det nordiske adelsgoods op til forhandling, fremsætter svenskerne ikke desto mindre krav om, at spørgsmålet om dette skulle klares, før man opfyldte Malmørecessens bestemmelser. En opfyldelse af recessens bestemmelser kunne kun ske ved et rigsmøde.²⁷

Reelt betød afslutningen af det nye møde blot, at den endelige konfrontation

²² I et konfederationsbrev 30/6 1512 kommer 'rådskonstitutionalisternes' synspunkter kraftigt til udtryk. Malmørecessens bestemmelser bakkes op og Svante Nielssons politik overfor Danmark fordømmes; G. T. Westin, *Striden kring riksförståndarvalen 1512. Maktkamp i senmedeltidens Sverige*. Sthlm. 1971, s. 78 ff.

²³ ST III, s. 572.

²⁴ Sten Sture t. Lübeck 31/7 1513; Westin s. 156. Sten Sture t. Skara 7/1 1513; sst., s. 146. Sten Sture t. Rostock 24/4 1513; sst., s. 162-63.

²⁵ Sst., s. 174-75.

²⁶ ST III, s. 582.

²⁷ Westin, s. 264-65. Der findes ingen traktatmæssig baggrund for at udtage et delspørgsmål af denne art til særforhandling. Det initiativ, Sten Sture og rigsrådet her tager (på Vadstenamødet 1515), stemmer godt overens med hans aktive politik, i modsætning til ærkebiskop Jakob Ulfssons passive linje efter Københavnsmødet 1513. Det må derfor formodes,

blev udskudt mellem Sten Stures politik, der gik ud på at løsrive Sverige fra unionen og Christiern II.s politik om at fastholde svenskerne på Malmørecessens vilkår. Halmstadmødet februar 1517 skulle imidlertid tage definitiv beslutning. I et brev til Sten Sture beskriver Biskop Matts af Strängnäs 17/2, hvorledes mødet er forløbet: »Dectigen ær sig swa förlupin, at thii wær ær nw kommit tiil uppenbara feigd«. ²⁸ Sverige kunne nu regne med at befinde sig i krig inden længe.

I sin langsigtede politik har Sten Sture ført den gamle Sture-politik videre fra unionsbruddet 1501, sammensværgelsen 1510 frem til forhandlingssammenbruddet 1517. Udover modsætningsforholdet til unionskongen medførte hans centralistiske styre tillige, at han samtidig har fået en indenlandsk opposition repræsenteret ved den 'rådskonstitutionelle' fløj af rådet. De fordele Københavnsrecessen og Malmøfreden gav kongen og 'rådskonstitutionalisterne' blev systematisk brudt ned af Sten Sture. Modsætningsvis søgte kong Hans som senere Christiern II at bevare unionen; både i 1513 og 1515 havde Christiern II presset på for at få svenskerne til at opfylde Malmørecessens bestemmelser, men har i den sidste ende p.g.a. Sten Stures forhandlingsmanøvre ladet sig nøje med det fra hans synspunkt minimale resultat: Formel svensk accept af recessens gyldighed. Ved Halmstadmødet forsvandt selv denne spinkle indrømmelse. Fra unionskongens synspunkt var da den eneste mulighed magtanvendelse og det eneste formelle retsgrundlag for hans retskrav på Sverige valgakterne af 1497–99.

Uden iøvrigt her at komme ind på sommertogtet 1517²⁹ skal nævnes, at Christiern II 2. juli 1517 i en proklamation til Sveriges indbyggere kraftigt understreger sit retskrav på Sverige.³⁰ Kongen redegør for, hvorledes Sveriges indbyggere »endreckeligen har kaarit oc keyst os for en veldig herre oc konning at være offver Sverigis rige effter vor kiere herre faders død oc haffver Sverigis raad oc indbyggere der paa gifvet os deris aabne, beseglede forplictelse breff vnder deris ære redelighed oc christelige tro at det os saa fast oc wbrødeligen holdis oc fuldgiøres skulde«. Proklamationen viser helt klart, at Christiern II.s retskrav sommeren 1517 hviler på 1497–99-aftalerne.³¹

Både i forbindelse med sommertogtet 1517 og 1518 søger Christiern II støtte i udlandet. Ad diplomatisk vej søgte han at gennemføre en blokadepolitik over

at Sten Sture har været drivkraften bag forslaget. Ved fremsættelse af forhåndsovervejelser kunne man tage et delspørgsmål op eller fremsætte krav om unionen i dens fulde udstrækning. Ved et krav om, at unionen skulle tages op til nyvurdering, kunne man – i tilknytning til ældre praksis – kræve, at spørgsmålet skulle behandles ved et rigsmøde. Hvis et rigsmøde afviste tanken om at Malmørecessens bestemmelser blev fuldbyrdet, var forhandlingerne i København afgjort på forhånd. Optog man kun et delspørgsmål, var afgørelsen indtil videre lagt i hænderne på rigsrådet. De delspørgsmål, man tog op på Vadstenamødet, betegner et kompromis mellem Sten Stures aktive politik og rigsrådets stræben efter at give denne politik en udformning, der videst mulig begrænsede dens virkninger; sst., s. 247–249.

²⁸ ST III, s. 588.

²⁹ Se herom Allen II, s. 458–60 og 468.

³⁰ A. Huitfeld, Danmarckis rigis kronike II, Kjbh. 1652, s. 1127.

³¹ Allerede ved slutningen af året 1516 propaganderer ærkebiskop Erik Valkendorf blandt svenske pilgrimme, der kom til sct. Olufs helligdom i Trondheim; 11. december 1516 beder Erik Valkendorf kongen tilsende ham afskrifter af valgbrevet 1499; Allen II, s. 462 og Wieselgren, s. 200.

for Sverige og at afspærre landet fra det øvrige kontinent. Kongens diplomati ligger uden for denne afhandlings rammer, blot skal det nævnes, at hanseaterne ved en lang række fredsmøder havde optrådt som mægler og garantimagt og konsekvent havde afvist Christiern II.s forsøg på at gå længere end til, hvad Malmørecessen foreskrev, dvs. at afbryde handlen på Sverige, hvis det vægrede sig ved at opfylde sine traktatmæssige forpligtelser.³² Efter krigen sommeren 1517 lykkedes det den pavelige legat Johannes Arcimbold at formidle en kort stilstand, der skulle løbe frem til 23. april 1518. Sten Sture meddeler 22. februar 1518 den pavelige legat, at han er gået ind på stilstanden, som han iøvrigt er stærkt utilfreds med.³³

Indledende forhandlinger august 1518

Afhandlingen kan ikke gå nærmere ind på krigsbegivenhederne forud for de dansk-svenske stilstandsforhandlinger, som indledes i sidste halvdel af august måned. Blot skal det nævnes, at resultatet af det slag, der fandt sted ved Brännkyrka omkr. 27. juli, og dets konsekvenser for de efterfølgende forhandlinger, har været udlagt ret forskelligt hos Gottfrid Carlsson og med ham Greta Wieselgren på den ene side og Allen på den anden side.³⁴

Som allerede omtalt³⁵ flyder kildematerialet til belysning af forhandlingerne 1518 meget sparsomt, hvilket besværliggør sammenkædningen af forhandlingsforløbets enkelte faser, og intet internt brevmateriale kan bidrage til at kaste lys over motiverne bag dokumenterne; en delvis erstatning ligger dog i, at flere koncepter indeholder rettelser, tilføjelser og ændringer, der kan bidrage til at nuancere f. eks. modstridende interesser og overvejelser i formuleringsfasen.

Med Sten Sture som udsteder foreligger et lejdebrev dateret Stockholm 19. august.³⁶ Brevets *dispositio* giver selve lejdet: »Meth thette mijt obne breff vndher och giffwer (jeg) Danmarckes riges radt oc gode mend . . . min frije, fellige oc christelige leijde« således, at det danske råd med det samme kan komme »till talss oc handlingh met Sweriges riges radt paa Kaggeness«. Lejdet tager sigte på, at der indledes forhandlinger mellem det danske og det svenske rigsråd på Kag-

³² R. Bergström, *Studier till den stora krisen i Nordens historia 1517–1523*. Upps. 1943, s. 5 ff. (herefter Bergström). Lars Sjödin har i HH 39, s. 821 ff. beskrevet Christiern II.s relationer til sine forbundsfæller. I samme kildesamling trykkes en række breve, der dokumenterer Christiern II.s omfattende diplomatiske aktivitet; både 1517 og 1518 søger kongen hjælp fra udlandet. Han henvender sig bl. a. til Frankrig og England, men uden resultat; Allen II, s. 484 ff. De vendiske stæder forsøger han at få til at afholde sig fra handel på Sverige med en kejserlig stadfæstet aktforklaring 5/1 1518; Carlsson, s. 290 med note 4 og HH 39, nr. 477.

³³ Sten Sture d.Y.s kopibog. *Handlingar rörande Skandinaviens Historia*. Sthlm. 1840 (HSH) XXIV, s. 140.

³⁴ Carlsson, s. 291 og Wieselgren, s. 245 med note 10 og Allen II, s. 506 ff., især 509 og note 48, sst., s. 570. Dette beror delvis på, at Carlsson har benyttet en plattysk relation, som har meget stærk sturevenlig tendens og efter hvilken Christiern II.s nederlag nærmest er tolt. *Scriptores rerum Suecicarum medii ævi III* (SRS), ed. E. M. Fant m. fl. Sthlm. 1871, s. 29–31. Allen har derimod benyttet en pro-dansk relation, hvor Sten Sture anretter nogen skade på kongens hær, men ikke et afgørende nederlag; SRS III, s. 150–52.

³⁵ Se ovfr. note 8.

³⁶ HH 28:2, s. 93.

genäs kort efter udstedelsen. Fremdeles er et af Sten Stures fredsforslag udstedt i Kaggenäs.³⁷ Brevets *narratio* meddeler, at Sten Sture og nogle af Sveriges råder har været til forhandling med danskerne, repræsenteret ved Niels Høg, Hans og Anders Bille og Laurids Skinkel.³⁸ Udstedelsesstedet (Kaggenäs) stemmer overens med det ovenfor nævnte lejdebrev, der intenderer, at forhandlingerne skal indledes på Kaggenäs. Hverken lejdebrevet eller dette udaterede fredsudkast nævner, at der har været ført forhandlinger tidligere mellem danskerne og svenskerne end de i fredsforslaget omtalte. Brevet synes således at repræsentere det første fredsforslag stillet fra svensk side.

I brevets *dispositio* følger selve fredsforslaget, der går ud på, at 24 rigsråder, 12 dansk-norske og 12 svenske, skal mødes i Varberg Sct. Knudsdag (10. juli) det følgende år for »at handle och offwerweige althen twist och tiltall, hogboren første konung Christiern etc., Danmarckes och Norgis raad och indbyggere (har) tiill eenn fuldkommelig ænde«. Forhandlingernes emne holdes i meget generelle vendinger. Mødet skal ikke blot forhandle kongens krav, men også krav stillet af det danske og norske rigsråd, og Sten Sture håber, at mødet kan resultere i en »friidht, rolighedt och lang bestand« for Christiern II, »meg och these try riige«. Rigsforstanderen optræder i en overordnet position jævnsides kongen i forhold til de tre riger. Det samme fremgår også af, at de ikke skal deltage direkte i forhandlingerne, som skal føres på rådsplan, men i givet fald være »viidht handen« som rådgivere for deres respektive rigsråd. Såvel dette fredsudkast som lejdebrevet titulerer Sten Sture som både ridder og Sveriges rigsforslander,³⁹ helt i overensstemmelse med ønsket om at fremhæve ham som stående over rigsrådet.

Fra den 20. august findes et fredsforslag fra Christiern II.s side.⁴⁰ Brevets *narratio* redegør for, at Niels Høg, Hans og Anders Bille og Laurids Skinkel »effthet wor willige oc befaling (har) været tiill thalss och mode (og senere tilføjet) *paa wore oc paa Danmarckes och Norges riigenes wegne*«. ⁴¹ I første omgang er det kun sket på kongens befaling. De svenske rigsråder forhandler — hedder det — på »mene Swerigis raadts (senere tilføjet) *och des indbyggeris*« vegne. De dan-

³⁷ Sst., s. 93–94. Brevet har en passus, hvori det hedder, at det er »en copia aff thenne artikelle, her Steenn lad antwarde her Niels Hogh oc raadet«. Under den egentlige tekst står: »Her Stens Swantessons forramnijng«. Brevet skulle således være udarbejdet efter Sten Stures retningslinjer.

³⁸ Af væsentlig interesse for sammenhængen er, at disse rigsråder stod i et godt forhold til Christiern II. Anders Bille deltog som arkelimester i kongens togt til Vestergötland 1502. Han bevarer sit gode forhold til kongen gennem hele dennes regeringstid. Endvidere bliver Anders Bille slået til ridder ved Christiern II.s kroning. Dansk Biografisk Leksikon (DBL) III, Kbh. 1934, s. 3–4. Hans Bille var med på Sverigestogtet 1502 og blev ret jævnligt benyttet i kongens tjeneste i Sverige; sst. III, s. 35. Niels Høg benyttes hyppigt af både kong Hans og Christiern II i diplomatiske forhandlinger og lign.; han deltog i forhandlingerne i Kalmar 1505, Malmø 1512 og i en lang række andre forhandlinger; sst. XI, 1937, s. 105 f. Laurids Skinkel var med som skibshøvesmand 1518 og sad 1509–17 som lensmand på Visborg; sst. XXII, 1942, s. 113.

³⁹ HH 28:2, s. 93.

⁴⁰ Sst., s. 95–97. Fredsudkastet foreligger i både koncept og kopi. Kopien er trykt med markering af konceptets rettelser.

⁴¹ Sst., s. 95.

ske råder er på kongens og det danske rigsråds og indbyggernes vegne blevet enige med Sten Sture »och Swerigis raadt« (tilføjet) på deres egne og det menige råds og indbygges vegne om, at der skal holdes et møde i Varberg Sct. Mortensdag (11. november) året efter med 6 repræsentanter fra Danmark—Norge og 6 fra Sverige; mødet skal forhandle om »alle the sagher, schyldinger och tiltale, som wij fornemde Christierner, koning etc., Danmarckes och Norges riigenes raad (tilføjet senere) och des indbyggere haffwe till« Sten Sture, Sveriges rigsråd og indbyggere.⁴²

Efter rettelserne omfatter forhandlingerne på det forestående møde også rigsrådenes krav og tiltale til svenskerne. Der skal forhandles »tiill eenn fuldkomelige ænde paa alle the ærende och sager, oss konung Christiernn etc. och these try riige och dess indbyggere kand komme tiill gode, friidt och langh bestandt«.⁴³ Her nævnes de tre riger og deres indbyggere sideordnet med kongen. Om forhandlingerne i det omtalte, første svenske fredsoplæg hedder det, at de skal gavne kongen, Sten Sture og de tre riger.⁴⁴ Christiern II ønsker, at Johannes Arcimbold skal deltage i forhandlingerne sammen med de vendiske stæder som mæglere, hvis danskerne og svenskerne ikke selv kan nå til enighed.⁴⁵ Paven har sendt Johannes Arcimbold »met breff oc synderlige befaling (for) at forhandle mellom oss, fornemde koning Christiernn och fornemde her Steenn (tilskrevet senere) och these try riigenes indbyggere«. Typisk for dette forslag er, at Sten Stures navn i første omgang udelades, men tilføjes senere. Det er også værd at lægge mærke til, at Sten Sture kun tituleres 'ridder' i det foreliggende forslag, men ikke rigsforsøger.⁴⁶ De vendiske stæder og pavens legat skal også optræde som garantmagt og støtte den ene part mod den anden, hvis enten svenskerne eller (danskerne) ikke holder mødets beslutninger, eller hvis en af parterne helt udebliver.⁴⁷ Som næste punkt i fredsudkastet foreslås en stilstand fra Sct. Michaelsdag (29. september) og indtil det berammede møde er afholdt. Endvidere foreslås, at kongen og Sten Sture skal være til rådighed under forhandlingerne for deres respektive rigsråd, hvis det viser sig nødvendigt; de skal være »viidt handhen i grendskeenn« som i det første svenske forslag.⁴⁸ Det følgende punkt lyder: »Och schulle her met alle recesser, breffue och beseglinger, som tilforen mellom riigene giordt ære, och sammeledes all rætt, skyldinger och tilthale, som wij konning Christiernn, (senere tilskrevet) Danmarckes oc Norges raad och indbyggere haffue tiill her Steenn Swanteson, Sueriges riige och des indbyggere wære vforkrenckt i alle made, om fornemde sagher och tiltall ey worde i fornemde mode forhandlet tiill eenn fuldkomelig och endeligh ænde«.⁴⁹

⁴² Sst., s. 95.

⁴³ Sst., s. 95 f.

⁴⁴ »Konung Christiernn meg och these try riige emellom drage kandt tiill friidt, rolighedt och lang bestandt«; sst., s. 94.

⁴⁵ Denne paragraf er først senere blevet indføjet i det andet svenske fredsforslag; sst., s. 98.

⁴⁶ Sst., s. 95.

⁴⁷ Svenskerne udeblev fra et møde sommeren 1505, hvilket resulterede i Kalmardommen; jfr. ovfr. note 17.

⁴⁸ HH 28:2, s. 96.

⁴⁹ Sst., s. 96–97.

Indføjelsen sekundært af ordene »Danmarckes oc Norges raad och indbyggere« medfører blot en væsentlig ændring af denne passus. Det er ikke underligt, at kongen har ønsket sit navn alene netop på denne plads; formuleringen implicerer i så fald, at det først og fremmest er sit retskrav på Sverige, han ønsker opretholdt og som det kommende fredsmøde skal tage stilling til. Såsnart ordene rigsråd og indbyggere indføres, får denne passus straks et mere generelt præg, nærmere formuleringen i det første svenske fredsforslag. Det rettede koncept præges således af, at Christiern II flere steder har måttet gå med til, at enten rigsrådet eller indbyggerne indføres i teksten. Hvor det første svenske fredsforslag søgte at give Sten Sture en plads på linje med Christiern II, har det danske forslag fra starten søgt at fremhæve kongens juridiske positioner og at reducere Sten Stures status ved at undlade at titulere ham som rigsforsøger og ikke lade ham optræde på linje med kongen.

Foruden det allerede omtalte svenske fredsudkast findes endnu ét, opsat i Sten Stures navn.⁵⁰ De rettede koncepter og kopierne af de danske og svenske fredsforslag, der er udaterede, røber en meget høj grad af verbal sammenhæng. Modsat det første svenske fredsforslag og lejdebrevet kalder Sten Sture sig i det foreliggende fredsforslag kun for ridder.⁵¹ En sammenligning⁵² af rettelserne i det nye

⁵⁰ Sst., s. 97–99. Fredsudkastet foreligger både i koncept og kopi. Kopien er aftrykt med markering af konceptets rettelser. Konceptet har påtegningen: »En conceptum, som myn herre lodh foramme, her Stenn skulde giffuet hanss nade et non emanaut«; sst., s. 100.

⁵¹ Sst., s. 97. Sten Sture tituleres også blot som ridder i det danske fredsforslag 20. august; sst., s. 95.

⁵² Af hensyn til de mange tekstsammenligninger i det følgende, vil det danske forslag 20. august herefter blot få betegnelsen: d. og det svenske: s. og med dertilhørende linjehenvi-ninger (lin.). Svenskerne skal forhandle med de danske repræsentanter på kongens »och paa Danmarckes och Norgis (tilskrevet senere) riigis raadts weigne« (s., lin. 12–13). Her har det danske rigsråd hele tiden stået sammen med kongen. I den danske tekst er tilskrevet på samme sted, »paa wore och paa Danmarckes och Norges riigenes wegne« (d., lin. 10–11). I det danske forslag har råderne oprindeligt kun skullet forhandle på kongens vegne.

I Varberg skal man forhandle om »alle the sagher, skyldinger och (senere tilskrevet) tiltale« (s., lin. 26). På det tilsvarende sted i den danske tekst hedder det: »alle the sagher, schyldinger och tiltale« (d., lin. 33–34). Her er igen tydelig overensstemmelse mellem de to formuleringer blot med den forskel, at der er rettet i den svenske, men ikke i den danske version.

Den tiltale, »koning Christiern etc., Danmarckes och Norgis riigenis raad och dess indbyggere haffwe tiill meg, fornemde Steen Stwre, Suerriigis raad och indbyggere tiill eenn fuldkomelig endhe paa alle the ærende ther oss oc (overstreget; her menes Sten Sture) ther hogborne förste, koning Christiern, these try riige (tilskrevet) och theris indbyggere kand komme tiill friidt, gode och lang bestand« (s., lin. 27–32).

»Fornemde Christiern, koning etc. och Danmarckes och Norges riigenes raad (tilskrevet) och dess indbyggere . . . och oss konung Christiern etc. och these try riige och dess indbyggere« (d., lin. 34–37). På dette sted har svenskerne fået indføjet rigsrådene i den danske tekst, mens det til gengæld er lykkedes for danskerne at få slettet Sten Sture. Endvidere har danskerne fået indrykket paragraffen om, at pavens legat og de vendiske stæder skal deltage og have fuldmagt til at fungere som mæglere (s., lin. 32–37). »Och schall thog her met alle recesser, breffue och beseglinger, som tilfören mellom riigene giordt ære, och sameledes alle rett, skyldinger (tilskrevet) och tiltalle, som fornemde hogborne förste koning Christiern, Danmarckes oc Norges raad och indbyggere« (tilskrevet) (s., lin. 64–68) være uforkrænket; »och schulle her met alle recesser, breffue och beseglinger, som tilforen mellom rigene giordt

svenske forslag med de rettelsler, der er foretaget i det danske fredsforslag af 20. august viser følgende mønster: Det andet svenske fredsforslag er blevet til i snæver tilknytning til det danske fredsforslag fra den 20. august; den høje grad af verbal overensstemmelse mellem de to tekster beror i vid udstrækning på, at mange rettelsler i det danske koncept er foretaget med det svenske forslag som forlæg eller foretaget samtidigt med rettelsler i det svenske forslag. Omvendt har mange rettelsler i det svenske forslag deres forlæg i den danske tekst eller er foretaget samtidigt med rettelsler i det danske forslag. Det er derfor indlysende, at de to fredsforslags koncepter har været modparten bekendt.

Fra svensk side har man i overensstemmelse med det første svenske fredsforslag søgt (og fået) gennemført brede og generelle formuleringer, hvad angår rigsrådernes forhandlingsmandat og det kommende fredsmødes forhandlingsområde, i modsætning til Christiern II.s oprindelige oplæg. Fra svensk side har man lagt vægt på, at svenske repræsentanter forhandler på hele rigets vegne, at de krav, der stilles fra modpartens side, ikke blot stilles af Christiern II, og at de breve og recesser, der fortsat skal stå ved magt, om forhandlingerne mislykkes, ikke kun knyttes til kongens navn. Både under forhandlingerne 1515 og den korte stilstands-aftale vinteren 1518 havde svenskerne fremført krav om, at udenrigspolitiske beslutninger som f. eks. en fredsaftale med Danmark først skulle foreligges et alment svensk rigsmøde, inden man kunne sende repræsentanter til Danmark. At det danske og det norske rigsråd også skulle stille krav, kunne lette svenskernes adgang til at bringe spørgsmål som f. eks. det nordiske adelsgods på bane.⁵³

Fra 22. august foreligger et brev i koncept fra det danske til det svenske rigsråd.⁵⁴ I brevets *narratio* omtales, at visse danske endnu ikke er vendt tilbage. Man forventer dem tilbage til middag næste dag (23. august) og gør det klart, at uden disses tilbagevenden, er danskerne ikke beslutningsdygtige; de vil ikke kunne afslutte forhandlingerne uden deres »metbrödre« når hjem i god behold. Det, man kræver, er fri passage for den del af hæren, der ligger på Brunkebjerg (på byens nordre side). Danskerne regner med at møde svenskerne »paa tiisdagh nest kommendes wed medages tiidh at waare hoos ether heredome ighen (24. august), fforhopens met then alsmectiiste Gudz, at same war *handlingh* skall kome till en good beslutnyng oc endhe«. Man regner med at kunne afslutte for-

ære, och sammeledes all rätt skyldinger och tilhale, som wij, koning Christiernn, och Danmarckes och Norges raad och indbyggere« (tilskrevet: (d., lin. 77-81).

Her foreligger et eksempel på, at der er foretaget samme rettelse i både den svenske og den danske tekst. Foruden disse ændringer af mere eller mindre principiel karakter, findes desuden en række tilfælde, hvor enkelte ord er indføjet for at tilvejebringe større verbal overensstemmelse med teksterne. Her skal først fremdrages et par eksempler fra det danske forslag, hvor ordet allerede fra begyndelsen har stået i den svenske tekst (som har tjent som forlæg): »slag« d., lin. 21 og s., lin. 18; »icke« d., lin. 60 og s., lin. 46. Også den modsatte vej findes ord tilskrevet i den svenske tekst (med forlæg i den danske): »met kriig och orlogh« s., lin. 15-16 og d., lin. 19; »Gudts fortörnelse« s., lin. 17 og d., lin. 20-21; »emodt« s., lin. 46 og d., lin. 60; »holder« s., lin. 49 og d., lin. 62; »made« s., lin. 50 og d., lin. 63; »end och« s., lin. 51 og d., lin. 64; »och fuldtgiöre« s., lin. 76 og d., lin. 91; »argelist« s., lin. 77 og d., lin. 92.

⁵³ Vedr. spørgsmålet om det nordiske adelsgods, se ovfr. s. 5 og note 27.

⁵⁴ HH 28:2, s. 100-101.

handlingerne allerede den 24. august, hvilket understreges også i den efterfølgende passus: »Oc paa thet at thenne wor *handlingh* motthe komme dess bedre till *en god, lycksalligh ende*«.

For at få forhandlingerne afsluttet har de danske råder først indhentet kongens accept og derpå henvendt sig til svenskerne om overflytning af en del af hæren fra Brunkebjerg til kongens skibe. I en overstreget passus henvender de danske råder sig direkte til det svenske rigsråd uden først at konsultere kongen og beder om fri passage for den del af hæren, der ligger på Brunkebjerg. Her tales heller ikke om en hurtig ende på forhandlingerne, men om »thenne begges wor forhandlingh motthe dess bedre fanghe en godh *fremgangh*«. ⁵⁵ I den endelige formulering bruges også ordet »handlingh« istedet for som i den strøgne passus »forhandlingh«. Den ændrede formulering betyder for det første, at det danske rigsråd ikke forhandler på egen hånd, og implicerer for det andet en stramning af den forventede »tidsplan« for forhandlingsforløbet, formentlig fordi man fra dansk side har ønsket fri passage for hæren så hurtigt som muligt. Som ovenfor nævnt findes der både et dansk fredsforslag fra den 20. august og et svensk fredsforslag, som også stammer fra omkring den 20. august, hvor der efter rettelser i koncepterne er meget stor overensstemmelse mellem det danske og det svenske fredsforslag; rent faktisk har der således foreligget en mulighed for at afslutte forhandlingerne hurtigt, hvis svenskerne var villige til at gå ind på at give hæren fri passage, og hvis man iøvrigt var villige til at gå ind på det fredsforslag, der var blevet udarbejdet. Fra dansk side ønsker man, at det svenske rigsråd afgiver hurtigt svar til det danske råds sendebud, junker Willom ⁵⁶ om fri passage for hæren.

Fra den 28. august foreligger en instruktion fra Christiern II til de danske forhandlere. ⁵⁷ Under brevet står: »Ex mandato domini regis proprio presentibus consiliariis« og på bagsiden: »Commissiones date consiliariis domino Nicolao Hoog et Hanss Bilde die beati Augustini, ex portu Grönborgswndh«. Nogle danske råder skal ifølge instruktionens indledning på Christiern II.s befaling forhandle med svenskerne på kongens, det danske og det norske råds og indbyggers vegne; Sten Sture tituleres blot »her Steenn Swantesson«. Kongen giver kraftige udtryk for sin støtte til den pavelige legats fredsbestræbelser: »Huess hellighedz budh och scriffuellse hanss nade will altiidh som enn cristenn konung och forste i tesse made oc udi all tilborligh will lade segh finde wellwilligher, en dog at her Steenn oc nogre Sueriiges raad haffue i neste forledne dage buudet h:nade vtillbørlig handling fore sadan h:nades store skade oc hoffmodh«; ⁵⁸ svenskernes optræden karakteriseres som »vtillbørlig handling oc *olidelig handling* (tilskrevet). ⁵⁹ Dette står i skarp kontrast til de forventninger, man blot 6 dage forinden havde givet udtryk for, da man ønskede fri passage for hæren og håbede på en hurtig

⁵⁵ Sst., s. 101.

⁵⁶ En udenlandsk hovedsmand, der tilhørte Sigbrits parti og velanskreven hos denne; Allen II, s. 515.

⁵⁷ HH 28:2, s. 101-103.

⁵⁸ Sst., s. 101-102.

⁵⁹ Sst., note j s. 103.

afslutning på forhandlingerne. Forhandlingerne er ikke gået som Christiern II har ønsket, og han opstiller i stedet for 4 krav, som skal opfyldes, hvis der skal forhandles videre.

Som første punkt kræver Christiern II at blive sat i besiddelse af Sverige »fore en fuldmectiig herre oc konnyng, som h: n: rettelig ær kaareth och keesth till fore weldiig herre oc konung ephther hanss nades herre faders döödh«; ved hævdelsen af retskravet vender han nu utvetydigt tilbage til 1497–99-aftalerne: Kongen er endnu ikke blevet sat i besiddelse af Sverige »mod Gudh, skell oc all reth oc mod breff oc besegling«. Kan man ikke forhandle sig frem til en løsning efter det første krav, »tha begerer hogborenn fförste en tilborligh skath og tribut aff Sueriiges kronenes rente«. Christiern II åbner mulighed for, at en tributbetaling kan træde i stedet for hans øjeblikkelige 'indtagelse' i Sverige, altså en løsning på Malmørecessens vilkår, men går tillige i de to første krav ud fra, at retsgrundlaget ifølge såvel 1497–99-aftalerne som Malmørecessen stadig står ved magt. Som det næste punkt kræves krigsskadeserstatning, og overstregninger viser, at Christiern har ønsket, at en krigsskadeserstatning også skal gælde for kong Hans' livstid.⁶⁰

Det næste punkt angår kirkestriden i Sverige ved at kræve frigivelse af og oprejsning for den tilfangetagne ærkebiskop Gustav Trolle og dennes tilhængere og erstatning for anslagene mod Uppsala domkirke og flere andre kirker. Kravet om frigivelse og oprejsning for de skadelidte begrundes med, at kongen »som en cristenn kon: . . . skyldiig oc plectiig er paa hanss kon. eed oc embitz vegne at wiide then hellige kirckes beste och bestand«; i embeds medfør er han forpligtet til at yde den betrængte kirke sin støtte.⁶¹

Hvis Sten Sture og det svenske rigsråd går ind på kongens krav, da kan man om »tesse artikelle oc andre flere puncte, . . . ydhermere forhandle oc endeliige beslutte«. ⁶² I tilslutning hertil findes i konceptet et længere overstreget stykke, der foreslår en stilstand Sct. Michaelsdag (29. september) og et fredsmøde det følgende år i Varberg, hvor befuldmægtigede fra Danmark–Norge og Sverige skulle forhandle »same fornemde sagher oc puncther till en fuldkomelig ende«. Endvidere skal pavens legat og de vendiske stæder være tilstede i Varberg 2. februar året efter under forhandlingerne.⁶³ Indholdet af den strøgne passus følger ret nøje de retningslinjer, Christiern II.s forslag 20. august havde afstukket: En stilstand med et efterfølgende fredsmøde, der på rådsplan skulle formidle en fred. Den store forskel ligger deri, at hvor det oprindelige koncept fra den 20. august kun antydningvist lader skinne igennem, at man fra dansk side først og fremmest ønsker at lægge Christiern II.s retskrav til grund for det kommende freds-

⁶⁰ Sst., s. 103 note o og p.

⁶¹ I overensstemmelse med begrebet »auxilium brachii secularis«. L. Wie-Andersen m. fl., Uppsala-Overenskomsten. Magtstruktur og magtkamp i Sverige januar-oktober 1520. Odense 1975, s. 23. Kravet om erstatning og oprejsning kan også opfattes som pressionsmiddel fra kongens side mod Sten Sture og dennes tilhængere, da bandet over disse kun kunne ophæves af paven efter, at de skadelidte havde fået oprejsning og erstatning; sst., s. 158 note 45.

⁶² HH 28:2, s. 102.

⁶³ Sst., note u, s. 103.

mødes drøftelser, bliver retskravene her skudt helt i forgrunden. Ved at opstille de fire krav og kræve dem gennemført straks under de igangværende forhandlinger, får de således ultimativ karakter. Christiern II forkaster ikke blot indholdet af de indledende forhandlinger, men også formen for fredsmødets afholdelse. At den ovenfor omtalte passus stryges, indebærer derfor en væsentlig stramning af teksten. Den afsluttende paragraf: »Item om thette fornemde icke saa skeer oc fuldgjøres, hanss nades ret oc rettighedh, breff, recesser oc forseglingh, som her till mellom riigene giort ære, vforkrencketh i alle madhe«⁶⁴ understreger yderligere brevets ultimative karakter. For at sætningen skal have mening, må ordene »skeer oc fuldgjøres« gå på begge sætningens hovedled; meningen er altså: Hvis ikke de ovenfor nævnte punkter sker fyldest i de igangværende forhandlingers regi, vil Christiern II have gennemført sin ret alligevel på grundlag af de breve og recesser, der er indgået mellem rigerne i dette øjemed.

Et klagebrev, der synes at ligge tidsmæssigt noget tæt op ad instruktionen, er affattet af Christiern II og sendt til den pavelige legat Johannes Arcimbold.⁶⁵ Brevet meddeler — notorisk usandt — at han efter sin ankomst til Sverige har erfaret, at Sten Sture holder ærkebisen og en del andre svenskere i fangenskab. Brevet omtaler imidlertid tillige i en sætning Christiern II.s forhandlinger med svenskerne: »Nos eciam hiis diebus satis diligenter per consiliarios nostros apud eundem Stenonem et super archiepiscopi et eorum nobilium liberatione et restitutione tractauimus, quamquam frustra, prout latius ex nonnullis articulis, quos Paternitati Vestre in presentibus litteris nostris mittimus inclusos.«⁶⁶ Christiern II har i disse dage forhandlet med Sten Sture gennem sine råder om frigivelse og restitution for ærkebiskoppen og de øvrige fanger, men forgæves. Spørgsmålet om ærkebiskoppens frigivelse har ikke været inddraget i de tidligere forhandlingsoplæg og dukker først op i instruktionen af 28. august; spørgsmålet har ikke heller haft den vægt, Christiern II giver det udseende af over for den pavelige legat, nemlig at forhandlingernes hovedformål var at få frigivet Gustav Trolle og de øvrige gejstlige. I de genoptagne forhandlinger først i september, som fører frem til indgåelsen af en traktat 12. september, er spørgsmålet om ærkebiskoppens frigivelse end ikke nævnt; klagebrevet synes da at være blevet til i nær tilknytning til instruktionen 28. august, hvor Christiern II jo ligeledes giver udtryk for, at forhandlingerne med svenskerne ikke har ført til noget resultat.⁶⁷ I klagebrevet optræder Christiern II som i instruktionen, hvori han kræver ærkebiskoppen frigivet, som svensk konge.

Efter den plattyske relation⁶⁸ skulle de indledende forhandlinger være startet den 20. august på Munkeholm, hvor svenskerne og danskerne var blevet enige om at indgå fred. Det dokumentariske materiale viser imidlertid, at de indledende forhandlinger er foregået på Kaggenäs. Det mest interessante i denne sammenhæng er, at relationen oplyser, at man den 20. august var blevet enige om at for-

⁶⁴ Sst., s. 102–103.

⁶⁵ Sst., s. 104–105. Koncept.

⁶⁶ Sst., s. 105.

⁶⁷ Om klagebrevets tidsmæssige placering, se videre nedenfor, s. 000.

⁶⁸ SRS III, s. 31.

segle en fred løbende til Sct. Michaelsdag (29. september) to år frem i tiden. Som påvist foreligger der rent faktisk fra den 20. august et dansk forslag og et svensk, der i form og indhold ligger meget tæt op af hinanden,⁶⁹ og derfor udmærket kunne danne grundlag for en fred; Sct. Michaelsdag anføres i de to forslag, men her skal en stilstand løbe fra denne dato.⁷⁰ Den plattyske relation siger videre: »Weren die Denschen herren mer genegen to vrede dan her Steen«, hvem det lykkes at påføre danskerne stor skade.⁷¹ Dette er det nærmeste relationen kommer til en begrundelse af, at freden ikke bliver til noget. Sten Stures militære overlegenhed over for danskerne giver ham ingen hast med en fred. Herefter fortsætter relationen med at berette om Sten Stures militære fremgang og den skade han anretter på danskerne.⁷² Begrundelsen, at danskerne er mere tilbøjelige til fred end Sten Sture, svarer helt til kildens tendens; den forbigår derimod helt, at kongen forkaster resultatet af de indledende forhandlinger.

Stilstandstraktaten af 12. september 1518.

Selvom Christiern II forkaster resultatet af de indledende forhandlinger, synes han ret kort tid efter at have taget initiativ til nye drøftelser. Et lejdebrev opsat i kongens navn⁷³ giver svenskerne lejde til at komme til forhandling med danskerne. Om begrundelsen for lejdet udstedelse siges blot, at det er sket »aff war sonderlig gunst oc nade«. Lejdet gælder »her Steenn Swantesson, *ridder* (tilskrevet senere), oc Sueriiges riiges raad«, således at de kan komme »till oss till capellenn i Stegesundh eller paa wort skiip ther hoss«. Formuleringen her tager sigte på et personligt møde mellem Christiern II og Sten Sture til forskel fra de indledende forhandlinger, der var ført på rådsplan. Endvidere er det værd at lægge mærke til, at Sten Sture først senere er blevet tituleret »ridder«. Om de påtænkte forhandlinger siges intet konkret, kun at svenskerne sikres frit lejde »all then stundh the met oss thale oc forhandle«.

Brevets margin giver imidlertid en alternativ formulering: »Till handling oc talls met wart elskelige raad oc gode menn hoss Stegesundh eller paa eth andet beleyligt sted emellom Stegesund oc Stockholm«. ⁷⁴ I den alternative formulering er der kun tale om forhandlinger på rådsplan, men heller ikke her præciseres forhandlingernes indhold nærmere. De her anførte formuleringer kontrasterer stærkt imod Christiern II.s ultimatum 28. august og kunne tyde på en flydende og usikker holdning fra dansk side.

Umiddelbart lader brevet, der er udstedt i Stegesund sig ikke indplacere i det kronologiske forløb, da der ikke redegøres for tidligere afholdte forhandlinger, lige så lidt som forhandlingsemnet fremgår af brevet. Der foreligger imidlertid et svar på ovenfor nævnte lejdebrev fra det svenske rigsråd til det dan-

⁶⁹ Se ovfr., s. 10–11.

⁷⁰ HH 28:2, s. 96 og 99.

⁷¹ SRS III, s. 31.

⁷² Sst., s. 31.

⁷³ HH 28:2, s. 106.

⁷⁴ Sst., s. 106 note d.

ske rigsråd.⁷⁵ Svenskerne har haft kontakt med det danske sendebud, junker Wil- lom, som har overrakt svenskerne »eth opeth, besigldh permentz breff, lydendes om en säker, frij, kristelich, konunxlege leydh«. Svenskerne bemærker sig, at danskerne ønsker, »ath vor käre herre oc höwitzman, Sueriges riges forstandere, her Sten Sture, personlige ther när aff eder begär jw vare schulle etc«. Svenskerne fremhæver her igen, at Sten Sture er Sveriges rigsforsander og fortsætter: »Om then leidh wij fangith haffua, kan ynghen god man säghie eller straffa, vthan han jw ärligh oc kristlich bth giffuin är, om han so holdhen wardher«. Svenskerne vil ikke gå med til at mødes med danskerne på de fra dansk side foreslåede betingelser og henviser til lejdebruddet i forbindelse med drabet på Knut Alfssen. Endvidere henviser svenskerne til, at en nylig indgået overenskomst ikke er blevet holdt (formodentlig den korte stilstand fra februar det samme år), og til, at nogle byer i Vestergötland er blevet brændt af. Man afviser altså det danske lejdebrev, da man mistænker danskerne og vel i særlig grad Christiern II for at ville begå lejdebrud.⁷⁶

Svenskerne er parate til at indlede nye forhandlinger ved Kaggenäs, hvor de indledende forhandlinger har været ført. Hverken det danske lejdebrev eller dette svenske svarbrev er dateret, men omtaler, at der tidligere har været ført forhandlinger på Kaggenäs, og da begge breve må være blevet til efter Christiern II.s ultimatum 28. august og inden stilstanden 12. september 1518 (som svenskerne utvivlsomt ville have henvist til direkte), må de to dokumenter stamme fra omkring den 1. september. Da rådene har forløbet sig, vil Sten Sture selv komme tilstede ved Kaggenäs og »giffue forwaringh, sa ath all tingh forwares med breff och lyffthe pa alle sidher«. ⁷⁷ Her fremhæves Sten Sture påny som stående over rigsrådet; der vil ikke blive besluttet noget, uden han har sanktioneret det. »Oc kan eder herredöme ey forwndre, hwij j ey finge genswar pa ederss til taal i gaar, thy waar kere herre oc höwitzman var ey til stedz, tha wij in kom fran juncker Willem, j anner richenes verff forhindrader«. ⁷⁸ Undskyldningen for at det danske råd ikke straks har fået svar, men først da Sten Sture har været tilstede, viser at det svenske rigsråd ikke har turdet handle på egen hånd, og selvom brevet er udstedt i det svenske rigsråds navn, er dets kraftige udfald mod danskerne (mistanken om lejdebrud m.v.) snarere Sten Stures end nogen andens værk. Afslutningsvis oplyser brevet, at det svenske råd har medgivet sit sendebud Erik Kuuse lejde og håber på at forhandlingerne bliver til gavn for rigerne.⁷⁹ Brevet forkaster således det danske lejdebrevs forslag til afholdelse af et møde mellem kongen og rigsforsanderen, men på den anden side er man fra svensk side fortsat villig til forhandlinger på Kaggenäs, hvortil man øjensynligt har udstedt et lejdebrev til danskerne.

⁷⁵ Sst., s. 106–108.

⁷⁶ Efter kong Hans' lejdebrud overfor Knut Alfssen, bliver denne dømt som landsforræder; E. Ladewig Petersen, *Monarchy and Aristocracy*, s. 136–37. Om lejde som ekstraordinært retsinstitut, se ndfr. note 147.

⁷⁷ HH 28:2, s. 107.

⁷⁸ Sst., s. 108.

⁷⁹ Sst., s. 108.

Endnu et svensk fredsforslag findes, affattet af Hemming Gadh på rigsforstanderens og det svenske rigsråds vegne.⁸⁰ Det er ret kortfattet med en *narratio*, der redegør for, at man har været til forhandling med Christiern II.s sendebud for at få standset krigen. Dets *dispositio* foreslår at give 12 forhandlere fra Danmark-Norge og 12 fra Sverige fuldmagt til at forhandle »sa, at huat twisth och tiital högboren fförste, kong Christiern etc., haffuer tiil Sweriiges riiches fförstondere oc riichenes inbijggere om Sweriiges riiches krone eller nogen benempd tribut, scole the xxiiij haffwe ffwlla magt alle twist oc skällning afftale pa bode siidor tiil en ffwlkompliigh ände«. ⁸¹ Nyt i dette svenske forslag er, at man går ind på at tage spørgsmålet om Christiern II.s retskrav op til forhandling på et kommende fredsmøde, men imødekommer ikke hans krav om, at svenskerne straks skal opfylde dem. At der netop er tale om retskravene understreges af, at kun Christiern II er nævnt i denne forbindelse.

Kan man ikke nå til et resultat på det kommende fredsmøde, »scal dog huar mans räth ware oförsymmet pa bode siidor«. Det er ikke kun ensidigt kongens ret, der skal stå ved magt, hvis forhandlingerne bryder sammen. Videre tilbyder det svenske forslag tre års stilstand ud over mødedatoen 10. juli 1519, samt sikring af ind- og udførsel. Skiftet i den svenske holdning tilskrives Greta Wieselgren særligt Hemming Gadh under henvisning til hans skrivelse til Stockholm stad 11/3 1520;⁸² selv Sten Sture skulle ifølge Hemming Gadh være villig til at betale tribut. Brevet er dog tydeligt et produkt af dennes overgang til Christiern II i marts 1520⁸³ og skal tjene til at dokumentere hans egen og rigsforstanderens gode vilje til at nå en forhandlingsløsning. At det svenske tilbud foreslår at forhandle om en tribut behøver da absolut ikke at opfattes som et skift i Sten Stures politik. Både i overenskomsterne 1512, 1513 og 1515 havde svenskerne udtrykt vilje til at forhandle om en tributbetaling, samtidig med at Sten Sture systematisk søgte at frigøre Sverige fra Unionen. Det, som står fast, er at Hemming Gadhs forslag tager spørgsmålet om kongens retskrav op; det synes at være blevet til efter Christiern II.s instruktion 28. august og har på den anden side sat sig spor i traktaten af 12. september;⁸⁴ formodentlig stammer det da fra de nye forhandlinger først i september ved Kaggensås, som fører frem til stilstandstraktaten af 12. september 1518.

Stilstandstraktaten foreligger i både et svensk og et dansk eksemplar i afskrift.⁸⁵ Det svenske eksemplar er udstedt »paa Stockholm« dvs. Stockholms slot, det dan-

⁸⁰ Sst., s. 103-104.

⁸¹ Sst., s. 104.

⁸² Wieselgren, s. 346-47. Om Sten Stures holdning til en tributbetaling siger Hemming Gadh: »Jach hördhe optha aff mijns herres egin mwn, wara boneghen tiill all then dell, ther god och beqwemlighen war, oc togh aff ondha tillskindara i Swerge . . . , thet affväræ skulle«; Bidrag till Skandinaviens historia ur utlandska arkiv V, utg. C. G. Styffe, Sthlm. 1884, s. 626.

⁸³ L. Wie-Andersen m. fl., anf. arb., s. 74-75 og 161 note 22.

⁸⁴ Se ndfr., s. 20. I forbindelse med stilstandens ikrafttræden er tilskrevet i marginen: »Nw Marie navitatis« (8. september), hvilket kunne tyde på, at forslaget allerede er blevet til inden denne dato; HH 28:2, s. 104 note e.

⁸⁵ ST III, s. 590-94.

ske i »Stockholms skeer hooss Stegesund«. Det danske eksemplar har på forsiden påskriften: »Copia af then freedh oc recess, som giordes mellom myn herres nade oc her Steenn Swantessön i swenske skæær i Steghe swndh, dominica infra oct. natiuitatis Mariæ, anno MDXVIII«. ⁸⁶ Det svenske eksemplar udstedes af »Steen Sture i Ekesiøø, riddere, Swerigis riigis forstandere«, ⁸⁷ altså i hans egenskab af både ridder og rigsforsander, mens han i det danske eksemplar blot omtales som »her Steenn Stwre, riddher«. ⁸⁸ I de aktstykker, der er udstedt fra dansk side, har man konsekvent undladt at titulere Sten Sture som rigsforsander, da han som Sveriges rigsforsander om noget stod i vejen for opfyldelsen af Christiern II.s retskrav på Sverige. Forskellen i titulatur beror derfor ikke på nogen tilfældighed, men er snarere med til at understrege de forhandlende parters dybe meningsforskelle.

Traktatens *narratio* redegør for, hvorledes Sten Sture og nogle svenske råder »nogle dage siiden forledne vdi Swenske skerenn« ⁸⁹ har forhandlet med kongens sendebud Niels Høg, Anders og Hans Bille, der som allerede nævnt stod kongen nær ⁹⁰ og derfor villige til at fremføre hans standpunkter (et modtræk overfor det svenske rigsråds ønske om kun at forhandle med det danske rigsråd og ikke med kongen). På det afholdte møde er man »effther langg samthall och forhandlinge« nået til enighed om en række punkter, som nedfældes i traktatens *dispositio*. 12 udsendinge fra Danmark–Norge og 12 fra Sverige skal forhandle »swaa, at huadt twiist, skyldinng och tiltall, som hogborne første her Christiernn, Danmarckis, Norgis etc. koning, och Danmarckis och Norgis riigis raad och thess indbyggere haffwe till mig forscreffne Sten Stwre, Swerigis riigis raad och thess indbyggere om Swerigis riigis krone eller noghen benefnd tributhe, skulle the forscreffne XXIIII haffwe fuldmagt alle twiist, skyldinge och tiltale aff ath thale paa bode siider tiil een fuldkommelig ende«. ⁹¹ Svenskerne går her med til at forhandle om krav på Sveriges krone eller en tribut, stillet af kongen, det danske og norske rigsråd samt rigernes indbyggere, på det kommende fredsmøde.

Da Christiern II forkastede resultatet af de indledende forhandlinger, men godkender traktatens bestemmelser, er det nærliggende at sammenligne traktatens indhold med indholdet af de forkastede oplæg. *Dispositio*'ens første paragraf følger verbalt nøje de rettede forslag fra den 20. august, ⁹² når ses bort fra ordene »om Swerigis riigis krone eller noghen benefnd tributhe«. I denne passus ligger en indrømmelse i forhold til det forkastede forslag, der ikke som den endelige stilstandstraktat nærmere præciserer, hvad der sigtes til med ordene »sagher, schyldinger och tiltale«. Dog nævnes tributbetalingen ikke med direkte henvisning til

⁸⁶ Da Nativitas Marie falder 8. september, og da der er tale om søndagen inden for okta-ven regnet fra 8. september, bliver det 12. september, som traktaten selv giver som udstedelsesdato.

⁸⁷ ST III, s. 590.

⁸⁸ Sst., s. 592.

⁸⁹ Stedet er formodentlig Kaggenäs i overensstemmelse med det lejde, der var udstedt ifgl. den svenske svarskrivelse fra omkring 1/9; se ovfr., s. 000.

⁹⁰ Se ovfr. note 38.

⁹¹ ST III, s. 591 (det svenske eksemplar).

⁹² Se ovfr., s. 9.

Malmøtraktaten, som tilfældet havde været i stilstandstraktaterne 1513 og 1515.⁹³ Endvidere skal det bemærkes, at dette punkt heller ikke opfylder Christiern II.s krav fra den 28. august om, at svenskerne under de igangværende forhandlinger skulle 'indtage' ham eller betale en årlig tribut.

Traktatens anden paragraf præciserer, at såfremt man ikke kan nå til enighed om et forhandlingsresultat på det kommende fredsmøde, »skall thaa forscreffne hogborne førstes koning Christiernns etc. och huer mandts rætt oc tiltalle wære vforkrenckt paa bode siidher i alle made«.⁹⁴ Formuleringen sikrer her ikke ensidigt kongens ret ved et forhandlingssammenbrud, men også alle andres på *beggesider*, dvs. også svenskernes, en ganske kraftig modifikation i forhold til den modsvarende paragraf i Christiern II.s forslag fra den 20. august.⁹⁵ Tredie paragraf fastsætter det berammede møde til 10. juli 1519 i Varberg og foreskriver stilstand mellem rigerne »tiill landt och wand met alt afføring och tilføring; thesligeset tiill alle Wendiske stæde och anderstædis, hvor mand tækkes«.⁹⁶ Fredsmødet kombineres ligesom i de tidligere fredsforslag her med en stilstand, men traktaten understreger, at den fri ind- og udførsel også skal omfatte de vendiske stæder; konsekvenserne af denne regel kan vi iagttage i indholdet af de efterfølgende paragraffer.

Paragraf fire fastsætter tidspunktet for stilstandens ikrafttræden til 14. september 1518 og med gyldighed »indtiill sancti Knudt konings dag nestkomendis, och siiden ith aar ther nest effther komendis«,⁹⁷ altså et år ud over mødedatoen til 10. juli 1520. En mulig konsekvens heraf bliver, at selvom mødet 10. juli 1519 ikke fører til noget resultat, skal stilstanden fortsætte et år ud over mødedatoen, samtidig med at handelen på de vendiske stæder fortsat holdes fri. Paragraffens indhold er afgjort til Sten Stures fordel, da den udelukker Christiern II fra at gøre brug af det pressionsmiddel, en afbrydelse af de vendiske stæders handel på Sverige kunne være. Lige siden Malmørecessens indgåelse havde de vendiske stæder jo erklæret sig rede til at afbryde handelen på Sverige, hvis svenskerne vægrede sig ved at fyldestgøre recessens bestemmelser.⁹⁸ Traktatens femte paragraf forpligter gensidigt de kontraherende parter til at sørge for, at stilstanden overholdes.

Traktatens sjette paragraf beslutter, at pavens legat og de vendiske stæders sendebud skal være tilstede ved mødet i Varberg og »handle oss emellom paa bode siider som gode meldere«,⁹⁹ altså ganske klart som mæglere og ikke som garantmagt. I forslagene fra den 20. august efterfølges hovedparagraffen (§ 1 om afholdelse af et fredsmøde) umiddelbart af følgende forskrifter, hvis danskerne og svenskerne ikke selv kan nå et forhandlingsresultat: (1) Pavens legat skal være

⁹³ Se ovfr., s. 5-6. Formuleringen om Sveriges krone er tydeligvis hentet fra Hemming Gadhs fredsforslag; se ovfr., s. 17.

⁹⁴ ST III, s. 591.

⁹⁵ Se ovfr., s. 9-10.

⁹⁶ ST III, s. 591.

⁹⁷ Sst., s. 591. Både den svenske og den danske tekst har ændret stilstandens ikrafttrædesdato fra »idag«, dvs. 12/9 til 14/9; sst., s. 592 note c og s., 594 note b.

⁹⁸ Se ovfr., s. 6 f. og note 32.

⁹⁹ ST III, s. 592.

til stede som mægler, (2) Vil en af parterne ikke holde det indgåede eller udebliver fra mødet, skal pavens legat og de vendiske stæder støtte den anden part, og (3) de vendiske stæder skal afbryde handelssamkvemmet med den part, der misligholder sine forpligtelser, indtil disse er indfriet.¹⁰⁰ Paragrafferne om pavens legat og de vendiske stæders inddragelse i forhandlingerne er som tidligere omtalt blevet til på Christiern II.s foranledning.¹⁰¹ Det er derfor ganske klart, at disse bestemmelser skulle bruges som sanktionsmiddel mod svenskerne, hvis de vægrede sig ved at opfylde deres forpligtelser eller udeblev fra det berammede møde. Svenskerne er i traktaten dog kun gået med til, at pavens legat og de vendiske stæder skulle optræde som mæglere og har ydermere fået indføjet i stilstandens bestemmelser, at den frie til- og fraførsel også skulle omfatte de vendiske stæder. Traktatens sidste paragraf bestemmer, at alle fanger skal frigives på begge sider.

Alt, hvad Christiern II opnår i forhold til forslagene fra 20. august, er en præcisering af forhandlingsobjektet for det berammede fredsmøde. Bestemmelserne om stilstanden, den pavelige legat, de vendiske stæder og paragraffen, der fremdeles skal sikre Christiern II.s retskrav, hvis forhandlingerne bryder sammen, er svækkede i forhold til de forkastede forslag fra 20. august. I den svenske udgave af traktaten tillader Sten Sture sig endda at titulere sig Sveriges rigsforsander. Både i form og indhold bygger traktaten i vid udstrækning på forslagene fra 20. august og Hemming Gadhs udkast som forlæg. Den ændrede rækkefølge af flere af traktatens paragraffer (i forhold til forslagene af 20. august) afspejles allerede i Hemming Gadhs oplæg fra begyndelsen af september. Dens anden og tredje paragraf dækkes delvist af anden paragraf i Hemming Gadhs forslag (alles ret skal sikres i tilfælde af resultatløse forhandlinger, og at til- og fraførsel fra de vendiske stæder skal være fri, så længe stilstanden løber). Traktatens første paragraf henter elementer fra både de rettede forslag 20. august og Hemming Gadhs, hvorimod forskriften om den pavelige legats og de vendiske stæders mægling stammer fra forslagene fra 20. august; dette punkt forbigås fuldstændigt i Hemming Gadhs forslag.

Da stilstanden ikke indeholder væsentlige indrømmelser til Christiern II, snarere tværtimod i forhold til de forkastede forslag fra den 20. august, og ligger langt fra de krav, han stillede i sit ultimatum 28. august, rejser det spørgsmålet, hvorfor kongen endnu en gang går ind på en stilstandstraktat af denne karakter. For at kunne belyse dette forhold er det nødvendigt at vende tilbage til det berettende kildemateriale. Ifølge den plattyske relation indgås freden først 16. eller 17. september, efter at 400 fra trosset var gået over til Sten Sture den 14. september.¹⁰² Efter den latinske relation skulle der være opstået uenighed mellem kongen og soldaterne om betaling af krigssolden i september, hvorefter en del var gået over til Sten Sture. Skræmt af dette indgik kongen fred med fjenden.¹⁰³ Traktaten fastsætter selv 14. september som ikrafttrædelsesdato for stilstanden, men

¹⁰⁰ HH 28:2, s. 96 og 98-99.

¹⁰¹ Se ovfr. note 45.

¹⁰² SRS III, s. 32.

¹⁰³ Sst., s. 153.

datoen er rettet fra den 12. september.¹⁰⁴ Hvornår tilstanden de facto er trådt i kraft, lader sig ikke afgøre med sikkerhed,¹⁰⁵ men uroen i hæren kan måske forklare traktatens datoændring. Det synes derimod klart som begge de berettende kilder skildrer, at Christiern II hen imod midten af september har stået over for så store vanskeligheder (mangel på penge, krigsmateriel, levnedsmidler osv.), og at han intet andet valg har haft end signere stilstandstraktaten, selv om den ikke stiller ham bedre end de forkastede forslag fra den 20. august.

Kongen opsiges den indgåede stilstand

Over begivenhederne efter tilstanden »hviler ett djupt dunkel« som Carlsson konstaterer.¹⁰⁶ Dette skyldes ikke mindst kildematerialets beskaffenhed, som udelukker hændelsesforløbet kan følges i detaljer; kun de mere principielle standpunkter og hovedlinjer lader sig afdække. To ting står imidlertid fast: Der har været ført forhandlinger efter tilstandens indgåelse, og Christiern II har i forbindelse med opsigelsen af tilstanden taget gidsler med til Danmark som fanger. Af dokumenter til belysning af forhandlingerne efter tilstandens indgåelse findes kongens opsigelsesbreve 2. oktober samt svenskernes officielle svar på kongens opsigelse af tilstanden fra rigsmødet i Arboga december 1518. Foruden den plattyske relation omtaler en del ældre berettende kildemateriale gidselaffæren.¹⁰⁷

Af Christiern II.s to opsigelsesbreve 2. oktober — til Stockholms indbyggere samt til Sveriges indbyggere¹⁰⁸ — benytter det første for Sveriges vedkommende titulaturen »vduold konning till Suerige«. Kongen redegør for tilstandens indgåelse og fremhæver tilstandens bestemmelser om fri til- og fraførsel mellem rigerne og opregner herefter, at der på tre punkter er begået brud på traktaten: Den kgl. skriver Jørgen Friis var blevet overfaldet og berøvet sine penge, en af Albrecht van Gochs¹⁰⁹ svende var i overensstemmelse med traktatens indhold kommet til Stockholm for at afsætte sine varer, men var blevet slået af nogle borgere, og endelig holdt Sten Sture stadig »nogen vore thiener« som fanger i strid med tilstandens bestemmelser.

Foruden disse tre påståede overgreb, der fremstilles som brud på tilstandens paragraffer, besværer Christiern II i en lang afsluttende passage mere generelt over Sten Sture. Under forhandlingerne efter tilstandens indgåelse havde denne foragtet og forhånet »oss oc wort elskelige raad oc gode men, som wii po hans ord oc tilbud forskicket haffde till hannom till Stockholm,¹¹⁰ som oss aldrig aff

¹⁰⁴ Se ovfr. note 97.

¹⁰⁵ Carlsson går ind for, at freden først er kommet i stand efter 12/9, da han fastholder den plattyske relations oplysning om, at lejeegnægteopstanden fandt sted 14/9, således at freden først er trådt i kraft 16. eller 17. september; Carlsson, s. 295 note 2.

¹⁰⁶ Sst., s. 296.

¹⁰⁷ Det senere materiale består hovedsageligt af kilder, der hører hjemme under Gustav Vasa-traditionen; sst., s. 298 note 1.

¹⁰⁸ ST III, s. 594–95 og 596–97.

¹⁰⁹ Albrecht van Goch drev en betydelig købmandsforretning og synes at have tilhørt inderkredsen omkring Hans Mikkelsen og Sigbrit; DEL VIII, 1936, s. 191–92.

¹¹⁰ Det forekommer usandsynligt, at Sten Sture skulle have indbudt til yderligere forhandlinger. Det må være Christiern II, der har ønsket at få vilkårene for sit retskrav på Sverige forbedret; se ndfr., s. 25–26.

nogen cristelig første tillforn vetherfaret er, . . . oc mw ther fore efftir at i forscreffne friid forbrwdth oc icke holdet haffue, och tesliges efftir at wii forfare oc klarligen formercke kwnde, at all her Stens oc hans tillhengers menige oc upsaath er icke paa annet end alleneste at forhaale oc beswiige oss vdi wor rett, tencke wii nw her efftir icke lenger swodan friid oc opslag at holde met hannom eller nogen hans tillhengere, men opsigte hannom, ether oc alle ethers tillhengere oc methielpere i Sweriges riige po wor oc mene Danmarckis oc Norigis indbyggers wegne forscreffne dag oc friid«. ¹¹¹ Kongen begrundes således opsigelsen af stilstanden dels ved, at den er blevet misligholdt af Sten Sture, og dels ved, at denne kun har stilet mod at forholde kongen hans ret. Er der hold i Christiern II.s påstande om de to overfald, har de naturligvis kunnet opfattes som en grov provokation, men blot næppe fyldestgørende til at opsigte stilstanden. Den egentlige grund er snarere, at Christiern II efter stilstandens indgåelse har fremsat sit retskrav påny, men er blevet afvist af Sten Sture. Dette forhold understreges yderligere af, at kongen ikke opsigte stilstanden med Sverige som helhed, men kun med Sten Sture og dennes tilhængere. Muligvis har han ved denne formulering søgt at drive en kile ind mellem Sten Sture og hans tilhængere på den ene side og andre på den anden side, som på lidt længere sigt kunne se deres fordel i at se rigsforstanderen afløst af en svag kongemagt i overensstemmelse med det 'rådskonstitutionelle' forfatningsprogram.

Samtidig med udstedelsen af brevet til Stockholm har kongen (i begge tilfælde fra Djurhamn¹¹²) henvendt sig til Sveriges indbyggere, til »alle waare vnder-sothte«; han optræder her i egenskab af svensk konge. Brevets *narratio* redegør for, at der var blevet indgået fred bl. a. med det formål, »at tesse III riigenes indbyggere motte oc besøge hwer andre frii och feliige thennom selffuer till gaffnn oc langling bestandh etc.«. Det understreger betydningen af rigernes samhandel, men kæder den som i opsigelsesbrevet til Stockholm stad demonstrativt i forbindelse med de traktatstridige overfald på danskerne. Ligeså klart er det, at samhandelen mellem rigernes indbyggere fremhæves som noget positivt og gavnligt udfra en erkendelse af grænsehandelens betydning for almuen, hvorimod Sten Sture i en krigssituation kunne ønske at begrænse denne handel; også fremhævelse af samhandelen spiller således på interne og modstridende svenske interesser.¹¹³

Opsigelsesbrevet til Sveriges indbyggere omtaler videre, at nogle råder, der var blevet sendt til Stockholm (ifølge brevet på Sten Stures foranledning) »fore riigenes beste oc bestand skyldh oc om en ewiig fredh fremdeles at gjøre, honlighe (blev) affwiisthe oc foractede aff her Steenn och hanss tillhengere«. ¹¹⁴ Christiern II taler her om en evig fred, hvis indhold synes at fremgå af det følgende: »Och ther met kunne wii klarligen formercke oc besindhe, ath her Steenn ey andet

¹¹¹ ST III, s. 595.

¹¹² Sst., s. 596-97.

¹¹³ Jvfr. almuen på Dal til almuen i Viken 11/8 1519; L. Wie-Andersen m. fl., anf. arb., s. 172; Lars Linge, Gränshandeln i svensk politik under äldre Vasatid. Bibliotheca historica Lundensis XXIII. Lund 1969, s. 29 med note 42 samt s. 41-43.

¹¹⁴ ST III, s. 596.

acter, æn ath forhale oc beswege oss i wor reth oc gode troo oc stander epher wor skade oc forderffue oc gantzen liidet acther then mene vskyldiige mandz beste oc bestandh, meden stander epher at føre thennom i ydermere skade oc forderffue, icke fore riigenes eller dess indbyggers nytte och bestandh, men mere fore hanss egeth gaffnn, weldhe och girickhed skyldh«. ¹¹⁵ Det, kongen forbinder med en evig fred, er opfyldelse af hans retskrav på Sverige. Også Sten Sture har ofte talt om indgåelse af en evig fred, men når Christiern II har presset på for at få sit retskrav opfyldt, har han kun forsøgt »ath forhale oc beswege oss i wor reth«. For Sten Sture har der kun foreligget én mulighed for evig fred: Sveriges fuldstændige løsrivelse fra unionen. Da Christiern II.s krav er blevet afvist og stilstanden ikke er overholdt, »haffue wii met wore opne beseglede breff ighen kalleth oc opsagth her Steenn Swantesson oc hanss tillhengere i Sueriige paa wor egne oc Danmarckis oc Norgis riigenes indbyggere wegne forscreffne freedh oc opslagh, oc ville then ey met hannom holde«.

Opsigelsen omfatter som i opsigelsesbrevet til Stockholm Sten Sture og dennes tilhængere, men til forskel fra dette indeholder henvendelsen til Sveriges indbyggere endnu et par punkter. »Thi bede wii oc biede ether alle (Sveriges indbyggere), . . . at i æn nw retthelighen bekende ether mod oss, som i fore Gud oc werden skylduge oc plectuge ære ath giøre ethers rette kooren herre oc konnyng, oc icke giøre her Steenn eller hans tillhengere hielp, trøsth eller biistand mod oss i noget made«. ¹¹⁶ Det er hævet over enhver tvivl, at Christiern II her henviser til 1497–99-aftalerne; han betragter sig som Sveriges konge og befaler rigets indbyggere ikke at hjælpe Sten Sture og dennes tilhængere. Dette understreges af den *sanctio negativa*, som afslutter brevet. Kongen vil holde landets love, men hvis nogen krænker hans befaling, »tha nødes wii till oc acte med Gudz hielp at lade ydermere straffe offuer thennom met roff oc brand, som vtroo men oc vnder-sotthe bører at straffes. Her epher mwe i alle Sueriges indbyggere ether fulkom-melig rette«.

Samtidig med skærpelsen af retsstandpunktet konstateres en omformulering af klagepunkterne mod Sten Sture. I opsigelsesbrevet til Sveriges indbyggere sammenfattes de to overfald til et punkt uden de overfaldnes navne eller yderligere detaljer: »Noghre waare thienere oc vnder-sotthe . . . ære komne till Stockholm, berøweth, slagne och saar giordhe, vskyldige och vforbruth i alle made«. ¹¹⁷ Anklagen for at fanger mod stilstandens bestemmelser stadig tilbageholdes af Sten Sture, er gledet ud, mens til gengæld anklagerne mod Sten Sture for forsøg på at hindre kongen i opfyldelse af sit retskrav på Sverige skærpes. I opsigelsesbrevet til Stockholm stad tales om, at Sten Stures ærinde ikke er andet end »alleneste at forhaale oc beswiige oss udi wor rett«, ¹¹⁸ mens det i brevet til Sveriges indbyggere udbygges, »æn ath forhale oc beswege oss i wor oc gode troo oc stander epher wor skade oc forderffue oc liidet achter then mene vskyldiige mandz beste oc bestandh, meden stander at føre thennom i ydermere skade oc forderffue,

¹¹⁵ Sst., s. 597.

¹¹⁶ Sst., s. 597.

¹¹⁷ Sst., s. 596.

¹¹⁸ Sst., s. 595.

icke fore riigenes eller dess indbyggers nytte oc bestandh, men mere fore hanss egeth gaffnn, weldhe oc girickhedh skyldh«. ¹¹⁹

En anden skærpelse i forhold til brevet til Stockholm sker i forbindelse med opsigelsen af Sten Sture og dennes tilhængere: »oc ville (vi) her epther ware paa hanss oc alle hanss tillhengeres oc methielperes i Sueriige argeste oc wersthe, tiil land och wand, hwor wii thet bekomme kunde«. ¹²⁰ Denne sidste formulering giver nærmest brevet karakter af fejdebrev. Vigtigst er dog i denne forbindelse at påpege, at der er en klar sammenhæng mellem skærpelsen af angrebene på Sten Sture og skærpelsen af retsstandpunktet. Trods brevenes åbenlyse propaganda-funktioner skimter vi således grunden til Christiern II.s opsigelse af stilstanden; den må afgjort ses som en følge af, at han under forhandlingerne efter stilstandens indgåelse har fremført sit retskrav på Sverige, men er blevet afvist af Sten Sture. De påståede overgreb på stilstandens bestemmelser har derimod i sammenligning hermed spillet en mindre rolle. Sten Sture er i traktaten gået med til at tage spørgsmålet om tributbetaling op *på et kommende fredsmøde*. Kongen har derimod ønsket sit retskrav, som minimalt skulle omfatte en tributbetaling, behandlet *under de igangværende forhandlinger*. Umiddelbart ligger der ikke nogen uovervindelig barriere mellem Sten Stures tilbud på den ene side og Christiern II.s krav på den anden, og alligevel synes dette netop at være det springende punkt, når kravene og Sten Stures reaktion ses i en større sammenhæng. Situationen har en vis parallellitet til 1515, da svenskerne under hårdt pres var villige til at indgå en stilstand, men ikke til at fyldestgøre Malmørecensens bestemmelser. Da Sten Sture på ny bliver presset til at tage stilling til Christiern II.s retskrav, afviser han det. Både 1513 og 1515 havde kongen ladet sig nøje med en formel svensk accept af sit retskrav på Sverige. Dette har han ikke villet lade sig nøje med i denne omgang; efter Sten Stures afvisning er han vendt rigoristisk tilbage til 1497–99-aftalerne og optræder i overensstemmelse hermed nu som svensk konge over for Sveriges indbyggere. ¹²¹

På et rigsmøde i Arboga i december 1518 tog svenskerne generelt forholdet til Danmark op. Fra dette møde foreligger et brev fra 14. december udstedt af det svenske rigsråd. ¹²² Brevet er adresseret til det danske råd (kongen nævner man ikke). Det svenske råd gør indledningsvis opmærksom på, at det gennem den pavelige legat Johannes Arcimbold har modtaget »nogen wærff ock articler epter høgborne førstes konung Christierns befaling anrørrendes venlig förhandling ock dectingen emellan richene etc.« ¹²³ Disse »wærff ock articler« har Greta Wieselgren identificeret med nogle artikler i kongens klagebrev til Arcimbold, afsendt

¹¹⁹ Sst., s. 597.

¹²⁰ Sst., s. 597.

¹²¹ I sit ultimatum 28. august truer Christiern II med at ville gennemføre sin ret på Sverige uanset om svenskerne vil forhandle eller ej. Se herom s. 14. I 1517 afviser Christiern II også blot en fortsat formel svensk accept af sit retskrav på Sverige (bruddet ved Halmstad-mødet februar 1517) og vender tilbage til 1497–99-aftalerne, tydeligst markeret i kongens proklamation til Sveriges indbyggere 2. juli 1517; jvfr. s. 6.

¹²² ST III, s. 598–600.

¹²³ Sst., s. 598.

fra Djurhamn sammen med opsigelsesbrevene fra 2. oktober.¹²⁴ Klagebrevet behøver dog ikke først at være udstedt i forbindelse med opsigelsesbrevene. Som tidligere omtalt¹²⁵ synes det at have nær tidsmæssig tilknytning til ultimatum'et af 28. august.¹²⁶ Det forekommer desuden lidet sandsynligt, at Christiern II på dette tidspunkt afsender et klagebrev til Arcimbold for at få ærkebiskoppen frigivet samt yderligere nogle artikler opfyldt, når han just selv har begået lejdebud. De omtalte artikler kan tænkes at være af samme indhold som de fire artikler i instruktionen 28. august, da disse krav netop var de betingelser Christiern II stillede til en fredsaftale (omkring 1. september).

Det svenske råd minder det danske råd om, at der allerede blev indgået en fred »nw i nest förlidin høst«, dvs. stilstanden af 12. september, som kongen havde været meget opsat på at få i stand: »Ther medh feck hans naade mykit gangn ock bestand her aff landit, fetalie ock andre waror«.¹²⁷ Det er rigtigt, at kongen efter stilstandens indgåelse synes at være blevet forsynet med levnedsmidler,¹²⁸ men herudover synes udbyttet af stilstanden at have været såre begrænset.¹²⁹

Selvom kongen efter svenskernes fremstilling havde fået et godt resultat ud af stilstanden, belønnede han dem ved »häskelighet, haat och ond wilia«. Thi efter at stilstanden var indgået, sendte han flere gange sit sendebud til Sten Sture med tilbud om en evig fred, hvis denne ville komme til samtale på kongens skib.¹³⁰ Da Sten Sture »før merchelige saaker scull eij wille giffwa sig tiil hans naades skip« tilbød kongen gennem sit sendebud, »at hans naade wille sætthia troo ok loffwan tiil hans herredøme och giffwa sig tiil ordz med hanum paa landit, swa stark som hans herredøme sielff tecktes, dog begærade hans naade gode men før sig i gislen, som ære her doctor Hemming Gadh, fordom electus i Lincöping, Götstaff Ericsson, Lasse Siggesson, Olaff Ryning, Benct Nielsson och Jørien Siggesson.¹³¹ Efter indgåelsen af en »felig frii daag« sendte Sten Sture i overensstemmelse med, hvad der var aftalt, gidsler til Dalarö, hvor kongens skib lå, begav sig selv til hest til Østerhaning kirke og ventede to dage. »Then tredie daag om morgonen, som var manedaagen før Francisci (27. september), lop hans naade strax tiil siøs och intit paa landit kom och grep førscreffne her electus och the andre, screff wp daagen ock friiden wthan all skæll och rædeligen förwarning.¹³² Således fremstiller det svenske rigsråd begivenhedsforløbet efter stilstandens indgåelse.

Både Christiern II og det svenske rigsråd nævner, at der har fundet forhandlinger sted efter stilstandens indgåelse.¹³³ Kongen hævder, at forhandlingerne

¹²⁴ HH 28:2, s. 105 og Wieselgren, s. 346 og 349 note 31.

¹²⁵ Se ovfr., s. 14.

¹²⁶ Wieselgren gør selv opmærksom på, at kravet om frigivelse af ærkebiskoppen er indgået i instruktionen 28/8; Wieselgren, s. 346 note 15.

¹²⁷ ST III, s. 598.

¹²⁸ SRS III, s. 32.

¹²⁹ Se ovfr., s. 20.

¹³⁰ ST III, s. 598.

¹³¹ Sst., s. 598–99.

¹³² Sst., s. 599.

¹³³ Endnu et brev 28. september, hvori Knut Knutsson (hovedsmand på Båhus) på Chri-

blev indledt påny af forhandlere, »som wii epter her Steens ordh oc tilbudh till Stockholm forsendh haffde«, altså på Sten Stures opfordring.¹³⁴ Det svenske rigsråd siger derimod, at det var Christiern II, der pressede på, og flere gange sendte junker Willom på trods af, at stilstanden var til »mykit gangn ock bestand« for kongen.¹³⁵ Det mest sandsynlige er dog, at det har været Christiern II, der — som tidligere efter forhandlingssammenbruddet sidst i august — forsøgte at få gang i forhandlingerne. Svenskerne kunne kun være tilfredse med den indgåede stilstand og har ikke haft grund til at ændre den.

Om genoptagelsen af forhandlingerne og gidseltagningen siger den plattyske relation: »Des folgende Maendags vor Michael (27. september) hora 7 qwamen de bisschop van Wyborch, herr Anders Bilde und syn broder und herr Tygge Krabbe und syn broder juncker Wilhelm in den Holm und wolden herr Stein to deme könige hebben um raden, und voren quart to schipe. Hora 4 des Sunauends vor Francisci (2. oktober) sande her Steen sine gisseler to deme könige in syne schipe, und solde meth herr Steen to sprake kommen und behelt de gisseler.«¹³⁶ Ifølge relationen skulle Christiern II således først have taget gidslerne 2. oktober i modsætning til, hvad der oplyses i det svenske råds officielle fremstilling, nemlig 27. september.¹³⁷

C. F. Allen baserer i vid udstrækning sin fremstilling af begivenhedsforløbet på denne officielle svenske fremstilling.¹³⁸ Allen går ud fra, at Christiern II straks efter at have fået gidslerne ombord 27. september ved Dalarö var sejlet et par mil længere ud i skærgården.¹³⁹ Han bygger imidlertid ikke kun sin kronologi på de af Carlsson omtalte kilder. Til støtte for tidsfæstelsen til 27. september har Allen fremdraget endnu to breve, begge fra den 26. september og begge udstedt i Djurhamn af Christiern II. I det ene, til stormester Albrecht, beder han denne om ikke at tillade, at svenskerne får tilført krigsfornødenheder fra preussiske havne, da de igen er blevet hans fjender. Det andet brev er rettet til Danzig og gentager ønsket om embargo af Sverige.¹⁴⁰ Disse breve viser, at Christiern II allerede omkring 26. september har truffet beslutning om at bryde med svenskerne. Derfor er det heller ikke mærkeligt, hvis kongen er udeblevet fra det

stiern II.s vegne erkender at skyldte Erik Abrahamsson 100 sv. gylden at betale før jul, »hvilken dagtingning, der end bliver gjort mellem rigerne«, tyder på der har været forhandlinger efter 12. september, da stilstanden blev indgået; SRA. Orig. pappersbrev. (DK reg.).

¹³⁴ ST III, s. 596.

¹³⁵ Sst., s. 598.

¹³⁶ SRS III, s. 32.

¹³⁷ Sten Sture tager afsted samtidig med gidslernes afsendelse. 27. september omtales som den tredje dag; ST III, s. 599. Udgiverkommentaren til den plattyske relation oplyser, at det er fejlagtigt, når det svenske rigsråds fremstilling hævder, at kongen letter anker mandagen før Francisci (27. september), og at der er tale om mandagen efter Francisci (2. oktober) således, som den plattyske relation anfører; SRS III, s. 31 note g.

¹³⁸ Allen II, s. 515.

¹³⁹ Om kronologien i Allens fremstilling siger Carlsson: »Allen, som uteslutande bygger på sistnämnda aktsamling, jämförd med Olavus Petri kortfattade och Reimer Kochs oklare framställning, har därigenom fått en delvis mindre riktig bild af det hela, hvilket särskildt framträder i fråga om tidsuppgifterna«; Carlsson, s. 298 note 1.

¹⁴⁰ Allen II, s. 517.

møde, der var berammet til 25. september, og hvis kongen efter at have fået gidslerne ombord er sejlet længere ud i skærgården til Djurhamn. Fra Sten Stures hånd foreligger et brev fra 24. september, hvori han beder rådet i Danzig tilbageholde en pengesum fra en handel, som en af hans tjenere, Jens Matthiessen havde foretaget høsten foregående år. *Da han nu troløst er gået over til kong Christian, bør summen tilbageholdes, indtil den afhentes med fuldmagt fra Sten Sture.*¹⁴¹ Meddelelsen om, at en af Sten Stures tjenere er gået over til Christiern II, tyder på, at freden reelt allerede på dette tidspunkt har været brudt.

Gidseltagningen lader sig ikke tidsfæste med sikkerhed til enten — som den officielle svenske angiver — 27. september eller til 2. oktober i forbindelse med opsigelsen af stilstanden. På den ene side foreligger muligheden for en fejldatering i det svenske råds brev¹⁴² således, at den plattyske relations kronologi passer;¹⁴³ de samtidige breve støtter dog ikke antagelsen af en fejldatering, men lader formode, at freden er blevet brudt på et tidligt tidspunkt; gidseltagningen har da snarere fundet sted 27. september frem for 2. oktober.¹⁴⁴ Afslutningsvis skal det anføres, at den plattyske relation oplyser, at Sten Sture allerede 22. september forbød svenskerne at føre varer ud til kongens skibe: »Op sante Mauricius dach (22. september) wort verboten, dat kein borger by liue und gude des königes schepe solde to voren«;¹⁴⁵ er datoen korrekt, tyder det på en tilspidset situation allerede omkring 22. september og understøtter just ikke oplysningen om, at der helt frem til den 27. september har været ført forhandlinger om et personligt møde mellem Sten Sture og kongen, dagen efter at denne havde meddelt stormester Albrecht og Danzig, at svenskerne påny var blevet hans fjender.

Efter omtalen af Arcimbolds fredsartikler og kongens handlinger, drager det svenske råd følgende konklusion: »Her wtaff kan ider herredome wæll mercha, huad trøst wii sætthia ther tiil, at noget got scal förhandlas richen emallan«;¹⁴⁶ efter de seneste begivenheder kan svenskerne ikke indlade sig på forhandling. Kongen har ikke alene brudt sit »konunxliga ord, breff och indcigle«, men også »the naturlige laag, som alla mennisker bade hädne ok christna bruke, som ær at giselman bør altiid wara frii och säkre wtan all twiffuel«.¹⁴⁷ Efter kongens uger-

¹⁴¹ Sten Sture t. Danzig 24/9 1518; G. Ericsson, Handlingar och brev i Danzigs arkiv till Sveriges medeltidshistoria, Gbg. 1923, nr. 490.

¹⁴² Se ovfr. note 137.

¹⁴³ Både Carlsson og Sjödin fastholder dette kronologiske forløb; Carlsson, s. 297 og Sjödin, s. 252.

¹⁴⁴ Uden her iøvrigt at gå i detaljer om gidseltagningen kan det nævnes, at den mest detaljerede fremstilling af selve hændelsen, Peder Swarts krønike, som både Carlsson og Sjödin delvis bygger på (Carlsson, s. 297 og Sjödin, s. 254), siger, at efter at svenskerne var blevet taget ombord på kongens skib, »rådslog konungen medh sina men wühl j fyra dygn, wid hwadh sätt the motte taga them widh halsen, icke wetandes hwadh the skulle giffua them för saak«; Peder Swart, Konung Gustaf I:s krönika, utg. N. Edén. Upps. 1912, s. 5. Kröniken hævder altså, at der er gået ca. fire døgn fra selve gidseltagningen til kongens afsejling, og at der har hersket usikkerhed om, hvad man skulle stille op med gidslerne.

¹⁴⁵ SRS III, s. 32.

¹⁴⁶ ST III, s. 599.

¹⁴⁷ Sst., s. 599. Lejde er et ekstraordinært retsinstitut, der skal sikre modtageren udover den almindelige retsbeskyttelse. Brød udstederen lejdet, blev det betragtet som æreløs gerning. Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. 10, Kbh. 1965, sp. 467–70.

ninger kan der ikke blive tale om forhandlinger, men svenskerne ser herefter intet andet end »ith ewiigt ørlig oc jæmerligit førderff«. ¹⁴⁸ Det svenske råd afviser indirekte at forhandle om de artikler, som er forelagt dem med ordene: »The gode men som then dectinge gjorde oc swa mykit got wloffuade at epterfølga skulle, maage sig wæll betæncke, hurv swaligt ok ærligit thet them ær, at swadant ther emot skedde«. Svenskerne vil dog ikke fuldstændigt afvise forhandlinger, men betinger sig, at kongen »wille sig sielff retthæ i then saak och skicke the gode men i swa gode troo ok mottho hiit i richit igen, . . . taa wele wii gerna wara ther wæluilioge tiil med all then deel oss mögeligin ær, før see wii ther ingen raad tiil«. ¹⁴⁹

Det svenske rigsråds brev følges op af et brev fra Sten Sture til Christiern II dateret 18. december. ¹⁵⁰ Sten Sture refererer som det svenske rigsråd, at han af Arcimbold er blevet præsenteret for en begæring om, »ath Jach nagre aff thom i degtinges wiiss beleffwe wille etc.« Han afviser blankt at gå ind på disse punkter, da han ikke kan sætte lidt til dem, »før the orædelige och ocristelige stycker, som paa the gode men, som oppa eders naadis tro, loffwe och ære før eders egin persone tiill giszlen aff mich (var) vtskicked«, er afklaret; Christiern II.s ugeringer dvs. tilfangetagelsen af gidslerne udelukker forhandlinger. »Aff saadane och flere orædelige stycker, som tilførenn i feligh dagh och cristeligh fredh sket ær, kan jach førmærkie, ath eder nade i ingen matthe benegdh ær tiill fredh heller rolighet«. Sten Sture drager her den konklusion, at Christiern II overhovedet ikke er tilbøjelig til fred. ¹⁵¹ Vil Christiern II sende gidslerne tilbage til Sverige og holde »ordh, breff och indsikle wiid macht«, som kristne herrer bør gøre, »thaa wele Swerigis Richis Raad och Jach haffwe och bewise oss i then saak och alle andre, som kwnne drage tiill endregt, sæmie, kerlech och langlige bestand richen emellen, saa, ath briisten skall eij finnes paa ware side i naagen matthe etc.« Han gentager her det svenske rigsråds betingelser for at indlede nye forhandlinger mellem rigerne: Frigivelse af gidslerne. Første halvdel af brevet ligger på linje med det svenske råds brev, mens sidste halvdel går betydeligt videre og må repræsentere Sten Stures egne synspunkter.

Sten Stures tilbud gælder bl. a. en »kerlech och langlige bestand richen emellem«. Han udbygger i det følgende sit syn på formen for fred og på Christiern II.s ret til Sveriges krone. Sten Sture minder om, at man nogle få år tidligere fra Södertälje »i en godh acht och meningh« i et brev til kongen og det danske rigsråd havde tilbudt, »ath i wele haffwe skicket nagre aff Danmarcx raad tiill thet herremøte, som før eder nadis skwld berammit war ath stande i Wastene, ath försækre oss och Swerigis almwga om eder nadis indtagilsse her tiill richit etc.« ¹⁵² Sten Sture påstår her, at mødet i Vadstena skulde foregå for kongens skyld, således at hans »indtagelse« i riget kunne finde sted. ¹⁵³

Om kongens reaktion på Sten Stures henvendelse siger han: »Hwat bwdh och

¹⁴⁸ ST III, s. 599.

¹⁴⁹ Et afsluttende afsnit i brevet angår spørgsmålet om nogle fanger; sst., s. 600.

¹⁵⁰ Sst., s. 600–602.

¹⁵¹ Sst., s. 601.

¹⁵² Sst., s. 601.

¹⁵³ Her understreges påny, at almuen skal høres, før en 'indtagelse' i riget kan finde sted.

scriffuelse eder naade oss ther oppa i forscreffne herremøte skickede, ær eder nade wæll wetterligit« (underforstået, at kongen afslog rigsforstanderens tilbud om »indtagelse« som svensk konge). Sten Sture har også skrevet til ærkebisp Birger i Lund »för thet güick siisth tiill feigden« og har forklaret denne, at havde Christiern taget mod tilbuddet, »och warit før oss en hwl herre, thaa skwlle eder nadis högmectighet naaget annet haffwe tilbwdit æn roff, mord, slagh och brand, som nw sket ær«. Sten Sture forsikrer endnu en gang, at han havde gjort, hvad der havde været muligt for kongens 'indtagelse'; kongens reaktion på »thetta waart gode tilbwdh sketh ær, ær eder nadis högmectighet wæl wetterligith«. ¹⁵⁴ Sten Sture postulerer således, at han er gået ind for at 'indtage' Christiern II som svensk konge, dvs. en ordning af rigernes indbyrdes forhold i form af en opfyldelse af kongens retskrav i overensstemmelse med 1497–99-aftalerne (en endelig løsning uden midlertidig tributbetaling, som der var åbnet mulighed for i Malmørecessen).

Som Gunnar Westin har påvist er Sten Stures påstande usande. Henvendelsen fra et møde i Södertälje (1514) drejede sig om at sende danske deltagere til et møde i Vadstena (1515), som skulle drøfte spørgsmålet om den svenske adels gods i Danmark–Norge og den danske og norske adels gods i Sverige. ¹⁵⁵ Sten Stures brev fremtræder ved sine postulater således langt grovere end det svenske råds brev ved at påstå, at Christiern II selv har afslået et tilbud om at blive 'indtaget' i riget. Fordrejningen bliver ikke mindre grov derved, at det jo netop lige præcist er, hvad Christiern II hele tiden har kæmpet for med alle til rådighed stående midler, men Sten Sture på sin side har søgt at hindre af al magt. Da kongen ikke i forbindelse med sin 'indtagelse' har sendt råder til Sverige, kan Sten Sture ikke komme til andet resultat, »wtan eder nade ather føre ocristeligit ørlwgh in oppa oss och Swerigis riche, saa lenge i leffwe, thet jach med richesens indbyggere, andelige och werdzlige, ather affwærie thet betzste och ytersthe«. ¹⁵⁶ Med denne formulering får brevet nærmest karakter af fejdebrev og er således med til at understrege, hvor stejlt Sten Sture står over for kongen; også den repræsenterer en yderligere stramning i forhold til rigsrådernes brev 14. december.

Både det svenske råd og Sten Sture udnytter således gidseltagningen i politisk øjemed; behændigt undgår de at tage reel stilling til Christiern II.s retskrav på Sverige ved at skyde gidslerne i forgrunden og stille deres frigivelse som absolut betingelse for forhandling overhovedet. At Sten Sture tillige påstår, at han har tilbudt kongen at blive 'indtaget' i riget, og at kongen har afslået dette, og at både Christiern II.s og Sten Stures breve afslutningsvis truer med genoptagelse af krigshandlingerne, viser blot, hvor langt man stod fra hinanden hen under vinteren 1518. Akterne vidner om to fuldstændigt modsatte opfattelser af den nordiske unions fremtidige skæbne. Den ene holdning personificeres i Christiern II.s forsøg på at fastholde Sverige inden for unionen på grundlag af arrangementerne 1497–99. De anden holdning: Sveriges fuldstændige løsrivelse fra den nordiske

¹⁵⁴ ST III, s. 601–602.

¹⁵⁵ Westin, s. 243 ff.

¹⁵⁶ ST III, s. 602.

union markeres af Sten Sture, der næsten lige siden sit rigsforstandervalg ved forskellige legitimitetsmanøvrer havde forsøgt at nedbryde grundlaget for Sveriges fortsatte forbliven i unionen.

Konklusion

Årene 1512–17 står i forhandlingernes tegn. Malmørecessens bestemmelser var acceptable for både unionskongen, da den betød en fortsat formel accept af hans herskerrettigheder over Sverige, og for den 'rådskonstitutionelle' fløj af det svenske rigsråd (p.g.a. håbet på en svag kongemagt), men den stod i vejen for den unge rigsforstanders magtambitioner. Selvom Christiern II konsekvent søger at nagle svenskerne fast til Malmørecessens vilkår, lykkedes det ved forskellige legitimitetsmanøvrer efterhånden Sten Sture at hindre en fuldbyrdelse af recessens bestemmelser. Stilstandsforhandlingerne i 1513 og 1515 indebar blot en udskydelse af den endelige konfrontation.

1517 blokeres forhandlingsvejen ved mødet i Halmstad. Da Christiern II ikke kan få sit retskrav på Sverige opfyldt ad forhandlingens vej, griber han til militære magtmidler for at nå sit mål. Malmørecessen skydes tilside og kongen griber politisk konsekvent tilbage til 1497–99-aftalerne, men det militære nederlag 1517 (og hensynet til den pavelige legat) tvinger ham til at indgå en kortvarig stilstand, uden dog at fravige sit mål. Det militære nederlag i slutningen af juli 1518 og navnlig mangel på krigsfornødenheder og uro i hæren tvinger påny Christiern II til at indgå stilstand — efter at have forkastet resultatet af de indledende forhandlinger — efter samme mønster som stilstandsforhandlingerne 1513 og 1515: En stilstand med efterfølgende fredsmøde indenfor stilstandens løbetid. Til forskel fra 1513 og 1515 lader Christiern II sig i 1518 ikke stille tilfreds med stilstandens bestemmelser, men søger efter dens indgåelse fremdeles at få sit retskrav på Sverige opfyldt under de igangværende forhandlinger. Som mindstekrav har han 28. august krævet sit ønske om tributbetaling indfriet straks.

Isoleret betragtet synes der ikke at være afgrundsdyb forskel mellem Christiern II.s krav om tributbetaling under de igangværende forhandlinger og Sten Stures løfte i traktaten om at ville forhandle alternativerne: Christiern II.s 'indtagelse' eller tributbetaling ved et kommende møde. Det springende punkt er formen for retskravets opfyldelse. Sten Sture havde både 1513 og 1515 erklæret sig villig til at opfylde Malmørecessens bestemmelser ved et kommende møde, men reelt gav han ved disse stilstandsarrangementer ingen indrømmelser til Christiern II. Derfor er det ikke underligt, at kongen forsøger at presse sit retskrav igennem selv efter indgåelsen af stilstanden. Da Sten Sture bliver presset til at bekende kulør, afviser han pure kongen; han har kun arbejdet for ét mål: Sveriges fuldstændige løsrivelse fra unionen. En reel indrømmelse til Christiern II måtte indebære en »stilstandsoverskridende« løsnings, som Sten Sture på intet tidspunkt havde vist sig villig til.

Det samtidige brevmateriale lader formode, at der allerede i slutningen af september har hersket krigstilstand påny. Kongen udebliver fra et berammet møde og tager 6 prominente svenskere med til Danmark som fanger. Kongen opsiger derefter stilstanden (med Sten Sture og dennes tilhængere), og overfor Sveriges

indbyggere optræder han som svensk konge på grundlag af 1497–99-aftalerne. På deres side afviser det svenske rigsråd og Sten Sture fra et møde i Arboga december 1518 at forhandle med kongen, så længe han holder gidslerne som fanger. Sten Sture går videre end rigsrådet og minder kongen om, at han og rigsrådet nogle få år tidligere havde tilbudt at 'indtage' ham, men at denne ikke tog mod tilbudet. Dette er usandt, men er med til at understrege, hvor langt man i vinteren 1518 stod fra hinanden i opfattelsen af unionens fremtidige skæbne.

Summary:

CHRISTIERN II BEFORE STOCKHOLM 1518: LEGITIMACY AND UNION CRISIS IN THE DANISH-SWEDISH NEGOTIATIONS

The present paper aims at a reinterpretation of the Danish-Swedish negotiations during the autumn of 1518, particularly as to king Christiern II's claims to legitimate rights to the Swedish throne, according to the explicit clauses of succession, included in the Scandinavian Union settlements of 1497–99. In 1501 Sweden had revolted against the union, and a peace treaty, arrived at only in 1509 (the Copenhagen treaty) indicated three alternatives: (1) to 'accept' king John (1483–1513), (2) to 'accept' prince Christiern (II), or (3) to pay an annual tribute to the union king. Legally, these alternatives implied continued Swedish recognition of the union king's supreme authority; but the king's attempts at keeping Sweden within the unional framework shattered on the Swedish regents' ambitions for power and liberty. Both Svante Nilsson Sture, and, particularly, Sten Sture the Younger eroded systematically the basis of Sweden's staying within the union. Already in 1510 Sweden rejected the Copenhagen-settlement, and even if a new treaty of 1512 (*Malmö-recessen*) re-instated the three alternatives, mentioned, the continuous pressure of Christiern II in 1513 and 1515 towards the Swedish regent proved utterly unsuccessful.

Finally, a meeting at Halmstad in 1517 blocked the way for further negotiations, when Christiern II would no longer content himself by the formal approval of his rights. Consequently, in 1517 and 1518 he proceeded to attempts at asserting his rights by military force. The 1518-campaign to Stockholm was followed by new negotiations, during which the king tried to enforce his legal positions. To be sure these negotiations rather seem to have weakened his claims; on August 28th he rejected the results, and, flatly, laid claims to the Swedish throne, or, minimally, to regular payment of tribute. On the other hand, already on September 12th shortage of provisions forced the king to accept a truce, which in fact further deteriorated his positions.

From an isolated consideration there would be no fundamental difference between the king's claim to payment of tribute during the current negotiations, and Sten Sture's promise, according to the treaty, to settle at a forthcoming meeting the king's 'acceptance' or a payment of tribute. The crucial point was the formal enforcement of the king's legal claims. In spite of the fact, that Sten Sture had declared himself prepared in 1513 and 1515 to fulfill at a future meeting the prescripts of the *Malmö-reces*, he had really avoided any concession whatsoever. Even after the armistice-settlement Sten Sture declined the king's pressure to assert his legitimacy; in fact he never lost sight of his final goal: the liberation of Sweden from the union. On the other hand, our interpretation seems to corroborate the consistency of the Danish monarchy's unional policies of legitimacy during the decades in question.

Having brought six hostages prisoners to Denmark king Christiern cancelled, on October 2nd, the armistice, now asserting categorically his rights according to the 1497-99-arrangements, and setting up towards the inhabitants of Sweden as legal king. At a meeting at Arboga in December 1518 the Swedish council refused any negotiations as long as the king kept the hostages prisoners. Sten Sture's assertion on this occasion that the king had earlier been offered 'acceptance' in Sweden is, in fact, untrue, but demonstrate, nevertheless, the unbridgeable gaps during the winter of 1518 in the conceptions of the future fate of the union.